

„AD SANCTISSIMAM TRINITATEM”:
EDUCAȚIE ȘI CULTURĂ GRECO-CATOLICĂ LA BLAJ, ÎN PRIMELE
DECENII ALE SECOLULUI AL XIX-LEA

DANIEL DUMITRAN*

Dacă inventarul cărților aflate în reședința episcopală în momentul înființării mănăstirii ordinului basilian din Blaj, în anul 1747¹, oferă o imagine asupra resurselor disponibile pentru îndeplinirea rolului educativ atribuit călugărilor, în conformitate cu prevederile diplomei imperiale din 21 august 1738², și, în perspectivă, pentru constituirea unui centru educațional, catalogul manuscris al bibliotecii mănăstirii „Sfânta Treime”, *Catalogus Bibliothecae Monasterii Balasfalvensis ad Sanctissimam Trinitatem*, alcătuit probabil în prima treime a secolului al XIX-lea, atestă fondul de carte care putea fi accesibil la acea dată corpului profesoral și elevilor Seminarului diecezan. Redactarea celor două liste de cărți a avut obiective diferite: în primul caz, inventarierea din dispoziția Tezaurariatului Transilvaniei în vederea atribuirii lor vicarului general Petru Aron, astfel explicându-se ordonarea lor în funcție de spațiile în care se găseau, de proveniență (biblioteca Episcopiei, biblioteca episcopului Ioan Patachi și cea a episcopului Inochentie Micu-Klein³), și de format. În schimb, în cel de-al doilea caz este vorba despre un catalog propriu-zis, a cărui redactare poate fi legată de transformarea Seminarului în institut teologic de rang universitar (Liceu episcopal) cu două facultăți, teologică și filosofică, ceea ce a determinat necesitatea unei inventarieri a cărților în relație cu disciplinele din programul formativ al studenților, înfățișat în primul șematism al diecezei Făgărașului, din

* Daniel Dumitran, Dr., Conferențiar univ., Departamentul de Istorie, Arheologie și Museologie, Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia, România; e-mail: daniel.dumitran@uab.ro.

¹ *Inventarium librorum Balasfalvae in residentia episcopali* etc., ms. lat. 550, 7 f. r-v, Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca (în continuare: BARFCN); Magdalena Tampa, „Din începuturile Bibliotecii de la Blaj. Despre inventarul manuscris din 14 iunie 1747, *BC* III (1979): 126-132; Sidonia Puiu Fărcaș, „Contribuții la istoricul Bibliotecii Centrale din Blaj. Concepții și principii de organizare până la 1860”, *BC* IX (1985): 237.

² Nicolaus Nilles, *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae Orientalis in terris Coronae S. Stephani* (Oeniponte: 1885), 535; Greta-Monica Miron, „The Basilian Monk and the Identity of the Uniate Church in Eighteenth-Century Transylvania”, în Maria Crăciun, Elaine Fulton, ed., *Communities of Devotion: Religious Orders and Society in East-Central Europe, 1450-1800* (Farnham: Ashgate, 2011), 254-256.

³ Pentru componența și semnificațiile bibliotecilor celor doi ierarhi, vezi Ioan Chindriș, „Biblioteca lui Inochentie Micu-Klein”, în Idem, *Cultură și societate în contextul Școlii Ardelene* (Cluj-Napoca: Cartimpex, 2001), 45-76, și Greta-Monica Miron, „Books and Confessional Identity: The Library of the Uniate Bishop Ioan Giurgiu Pataki”, în Daniel Dumitran, Valer Moga, ed., *Economy and Society in Central and Eastern Europe: Territory, Population, Consumption. Papers of the International Conference Held in Alba Iulia, April 25th-27th, 2013* (LIT Verlag, 2013), 159-170.

Annales Universitatis Apulensis Series Historica 26, I (2022): 167-200; <https://doi.org/10.29302/auash.2022.26.1.6>.

anul 1835: istorie ecleziastică, studiul canoanelor, teologie morală și pastorală, teologie dogmatică, limba greacă, limba ebraică, studii biblice, pentru facultatea teologică; doctrină religioasă, fizică, cronologie, geografie, istorie universală, matematică, filosofie teoretică și practică pentru facultatea filosofică⁴.

După Revoluția din 1848-1849, pierderile suferite de biblioteca mănăstirii au motivat decizia de unificare a ei cu biblioteca Seminarului diecezan⁵. O imagine a structurii anterioare a bibliotecii seminariale o oferă un alt inventar cu rol de proces verbal de predare a gestiunii, alcătuit în 21 aprilie 1777 din dispoziția episcopului Grigore Maior, cuprinzând bunurile tipografiei și Seminarului mănăstirii „Buna Vestire”⁶. Acesta a funcționat ca seminar diecezan începând din anul 1760, în timpul episcopilor Petru Pavel Aaron și Atanasie Rednic, fiind unificat apoi cu Seminarul mănăstirii „Sfânta Treime”⁷.

⁴ *Schematismus Venerabilis Cleri Graeci Ritus Catholicorum Dioeceseos Fogarasiensis in Transilvania, pro anno a Christo nato MDCCCXXXV* (Blasii, [1835], 7. Vezi și Fărcaș, „Contribuții”, 249.

⁵ Fărcaș, „Contribuții”, 242-243, pe baza afirmației lui Ștefan Manciulea („Redeschiderea Liceului din Blaj la 1850”, *CCB XVI*, 11-12 (1936): 651) și a raportului inspectorului gubernial Gabriel Dorgo din 12 decembrie 1850 (Ioana Botezan, Ioan Gabor, „Un document din decembrie 1850 privind redeschiderea cursurilor la Liceul din Blaj”, *AIACNXX* (1977): 350, 352). Conform lui Ioan Rațiu, *Blajul. Scurte notițe informative* (Brașov: Tipografia Ciurcu & Comp., 1911), 71, biblioteca seminariale era separată de cea arhidiecezană, bazată în cea mai mare parte pe vechea bibliotecă a basilienilor. Același autor menționează și despre biblioteca Gimnaziului că s-a înființat cu o bază din biblioteca basilienilor în 1850. *Ibidem*, 72.

⁶ *Inventarium seu conscriptio omnium rerum mobilium, instrumentorum litteralium tam super bono Kut, quam Typographia, debitis item activis reperibilium rerum, instrumentorum ac materialium ad Typographiam et Seminarium Dioecesanum B. M. V. Annunciatae spectantium etc.*, ms. lat. 257, 21 f. r-v, BARFCN; Fărcaș, „Contribuții”, 239-240; Gabriela Mircea, *Tipografia din Blaj în anii 1747-1830* (Alba Iulia: Altip, 2008), 240-251, cu ample referiri la articolul lui Corneliu Dima-Drăgan, „Un ensemble bibliologique roumain de Transilvanie daté de l'année 1777 (D'après un manuscrit latin inédit)”, *Studia bibliologica. Quaterly of Bibliology and Bibliophily* IV, 1 (1980), pe care nu l-am avut la dispoziție.

⁷ Anul 1781 vehiculat în bibliografie pentru încetarea existenței Seminarului mănăstirii „Buna Vestire” (vezi Ioan Marin Mălinaș, *Situația învățământului bisericesc al românilor în contextul reformelor școlare din timpul domniei împărătesei Maria Tereza (1740-80), a împăraților Iosif al II-lea (1780-90) și Leopold al II-lea (1790-92). Contribuții privind relațiile româno-austriece* (Oradea: Editura „Mihai Eminescu”, 1994), 65, cu trimitere la lucrările mai vechi ale lui Augustin Bunea, *Episcopii Petru Paul Aron și Dionisiu Novacovici* (Blaj, 1902), 312, și Octavianus Bârlea, *Ex historia romena: Ioannes Bob Episcopus Fogarasiensis (1783-1830)* (Frankfurt am Main: Josef Knecht, 1948), 69) nu se susține, pe baza hotărârii invocate din decretul imperial din 12 decembrie 1781 (vezi textul acestuia la Nilles, *Symbolae*, 649-654), care apare și în *Șematismul Veneratului Cler al Archidiecesei Metropolitane Greco-Catolice Române de Alba Iulia și Făgăraș pre anul Domnului 1900* (Blaj, [1900]), 645, pentru simplul motiv că o asemenea hotărâre nu există în decretul menționat. De fapt, seminarul respectiv și-a încetat activitatea la începutul episcopatului lui Grigore Maior, astfel devenind inteligibilă și expresia *translatione Seminarii* utilizată în titlul inventarului din 1777 (*Apparamenta Ecclesiastica Capelae Episcopalis Aulicae quae cum translatione Seminarii ibidem relicta sunt - Inventarium seu conscriptio*, f. 2 r). Vezi și Zenovie Pâclișanu, *Istoria Bisericii Române Unite*, ediție de Ioan Tâmbuș (Târgu Lăpuș: Galaxia Gutenberg, 2006), 479, care citează

Consemnarea cărților aflate la acea dată în biblioteca Seminarului a fost făcută în funcție de limba sau aria geografică în care ele fuseseră tipărite (română, greacă, iliră, ruteană, maghiară), categoria mai bine reprezentată a cărților latine, germane, italiene și dalmate fiind notate în funcție de format⁸.

În catalog, sistemul de inventariere al cărților a presupus organizarea lor pe următoarele 14 secțiuni tematice: *Biblia et commentarii*, *Concionatores*, *Dictionaria*, *Grammaticales et alia initialia lingvarum artis legendi*, *Historici prophani*, *Historici Ecclesiastici*, *Jura prophana*, *Jura ecclesiastica*, *decretales*, *canones*, *synodales*, *Liturgici*, *Mathematici et Physici*, *Patres et Doctores Ecclesiae*, *Philosophici*, *Theologici*, *Varii*. Se adăuga o ultimă secțiune, consacrată cărților în limbi străine (*Italici et Gallici*), consemnate după criteriul topografic. Fiecare secțiune cuprinde titlurile consemnate în ordine alfabetică, cu autorul, titlul lucrării, locul și anul apariției, iar în celelalte trei rubrici dulapul (*theca*), raftul (*linea*) și numărul de ordine al volumului (*numerus*).

Manuscrisul, păstrat în prezent în fondul Blaj al Bibliotecii Academiei Române, Filiala Cluj, conține 122 de file completate recto-verso cu consemnări în limba latină; lipsesc ultimele file, iar filele 32-42 sunt rupte⁹. Estimarea numărului volumelor înregistrate este posibilă datorită informațiilor oferite printr-un text completat ulterior pe prima filă a manuscrisului, care menționează numărul volumelor existente în cele opt dulapuri, fiecare cu cinci până la opt rafturi (cu excepția ultimului, având doar trei rafturi), în sumă de 1645¹⁰, ceea ce însemna un progres evident față de cele 283 de titluri înregistrate în anul 1747¹¹. Trebuie observat că un număr însemnat de volume (consemnate în catalog cu expresia *supra thecam*) se păstrau deasupra fiecărui dulap, îndeosebi manuscrisele, cele pregătite pentru tipar și necompactate, volumele deteriorate, dar și cele într-un număr mai mare de exemplare utilizate ca manuale. Din același text introductiv se poate deduce că existau și un număr de 33 de volume de cărți ecleziastice slavone, păstrate deasupra celui de-al șaselea dulap, în stare de extremă deteriorare:

decizia de contopire a celor două seminarii de la Blaj aprobată de Maria Tereza în 3 noiembrie 1773 după I. Tóth Zoltán, *Primul secol al naționalismului românesc ardelean 1697-1792* (București: Pythagora, 2001), 279.

⁸ *Inventarium seu conscriptio*, f. 10 r - 15 v. Numărul titlurilor consemnate este următorul: 58 *libri Valachici*, 13 *libri Graeci*, 9 *libri Illirici*, 18 *libri Ruthenici* (între care patru manuscrise ale unor cărți de cult), 8 *libri Hungarici* și 320 *libri Latini, Germanici, Italici et Dalmatici*, în total 426 de titluri.

⁹ *Catalogus Bibliothecae monasterii Balasfalvensis, ad Sanctissimam Trinitatem*, ms. lat. 435, BARFCN. Acesta este datat de Sidonia Puiu Fărcaș în 1834-1835, în principal pe baza filigranelor hârtiei. „Contribuții”, 240, 253. O primă numerotare a filelor în creion, ca și cezura evidentă, atestă și absența filei 120, pe care cea de-a doua numerotare, cu creion roșu, nu a mai luat-o în considerație.

¹⁰ *Catalogus*, f. 1r.

¹¹ Tamba, „Din începuturile Bibliotecii de la Blaj”, 126.

*Ex 47 inter parentesim positus sunt 33^{ia} voluminis praesentissima testimonio lugubris et vix aliquando emendabilis ruinae (quod rabidus fanaticismus uno puncto temporis nocuit pro Deum immortalem! desudabunt et deficient caelitus nobis missa inexhaustorum virorum plurimas ingenia divinaque Augustissimorum Caesarum conamina et vix ... vix ... aliquando boni facient) id est dicere volo 33^{es} libri ecclesiastici Schlavici.*¹²

Împreună cu alte 35 de volume, păstrate în dulapurile doi, trei și patru, *in abditis angulis solummodo ad spacium occupandum frustra lignorum representantes*¹³, ele ridicau la 68 numărul total al cărților slavone.

În istoriografie, manuscrisul a fost semnalat de un articol mai vechi, apărut într-o publicație cu circuit restrâns¹⁴, care l-a abordat din punctul de vedere biblioteconomic, iar referințele din bibliografia ulterioară sunt extrem de puține. Concluziile autoarei articolului menționat sunt însă extrem de importante, pentru că ea a demonstrat realizarea, în anul 1851, a unei reorganizări efective a bibliotecii și sub aspect topografic, în funcție de criteriul tematic, care poate fi considerată un *terminus ante quem* pentru specializarea învățământului teologic de la Blaj. Un catalog propriu-zis de la acea dată se păstrează fragmentar¹⁵. El conține volumele așezate în dulapurile aferente secțiunii (*facultas*) *Theologica*, cu subsecțiunile *Historia ecclesiastica*, *Theologia pastoralis* și *Theologia dogmatica*, secțiunii *Conciones et homiliae*, cu mai multe subsecțiuni (*Conciones et homiliae*, *Biblia sacra et conciones*, *Biblia sacra et sermones*, *Opera Patrum*) și secțiunii *Historica – Geographia civilis*¹⁶. Cercetarea cotelor cărților păstrate în fondul bazilitan actual, atribuite conform consemnărilor de pe copertă sau de pe primele file în anul 1851, au permis stabilirea a 14 grupe tematice, care, chiar dacă trădează câteva repetiții, probează în esență aceeași tendință de organizare tematică a bibliotecii¹⁷. Reunirea ulterioară organizării Mitropoliei a bibliotecilor existente în Blaj în cadrul bibliotecii arhidiecezane, este probată de ștampila utilizată, cu textul: „Biblioteca Arhidiecezană (Mănăstirea Sf. Treimi)”¹⁸. Devine evidentă importanța catalogului păstrat, iar analiza acestuia sub aspectul conținutului, care constituie obiectivul textului de față, este în măsură să ofere informații interesante cu privire la cărțile disponibile profesorilor și alumnilor școlilor din Blaj în deceniile ce au precedat revoluția pașoptistă¹⁹.

¹² *Catalogus*, f. 1 r.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Fărcaș, „Contribuții”, 234-256.

¹⁵ Este vorba despre un fragment al unui inventar al publicațiilor din Biblioteca Mănăstirii Sfintei Treimi, conform descrierii din inventarul fondului Biblioteca Centrală Blaj, Arhivele Naționale Direcția Județeană Cluj, nr. 1/1846-1851, realizat „deodată sau imediat după lucrările de ordonare în raft și după cotarea lor”, identificat de Sidonia Puiu Fărcaș („Contribuții”, 244).

¹⁶ Fărcaș, „Contribuții”, 244-245.

¹⁷ *Ibidem*, 243-244.

¹⁸ *Ibidem*, 246.

¹⁹ Am redat titlurile cărților conform descrierii lor din catalog.

Secțiunea consacrată bibliilor și comentariilor biblice ilustrează orientarea spre ediții occidentale ale Sfintei Scripturi, în limba latină (ediții ale Vulgatei: franceză din 1541²⁰, germană și austriacă din 1714 și 1736²¹, venețiene din 1688, 1763 și 1769²²) și în limba greacă (Noul Testament apărut la Basel, în 1544²³; Vechiul Testament după versiunea Septuagintei, Amsterdam, 1683²⁴; Vechiul Testament însoțit de cărțile apocrife, în ediția lui Christian Reineccius, Leipzig, 1730²⁵; o ediție probabil venețiană a Bibliei, din 1689, se păstra *supra thecam*²⁶), alături de care mai pot fi menționate ediția românească a Noului Testament (Bălgrad, 1648)²⁷ și opt volume manuscrise ale Vechiului Testament, tradus de Samuil Micu în limba română (publicat în Biblia de la Blaj, în 1795), poziționate *supra thecam*²⁸. Literatura patristică este prezentă prin ediția lui Erasmus din Rotterdam din opera lui Origene (Basel, 1536)²⁹, prin cea a lui Bernard de Montfaucon din părinții greci Eusebiu din Cesareea și Atanasie (Paris, 1706)³⁰ și prin ediția operei Sfântului Atanasie, *Interpretatio psalmorum sive de*

²⁰ *Biblia Sacra iuxta Vulgatam quam dicunt editionem etc., Parisiis, 1541. Catalogus*, f. 2 v.

²¹ *Biblia Sacra Vulgatae editionis, Bambergae, 1693 et denuo impressa 1714; Biblia Sacra Vulgatae editionis auctoritate Sixti V et Clementis VIII [...] studio P. Thomae August. Erhard. Ord. S. Benedicti etc., Steyer bey der Jacob Jahn, 1736 latino-germanicae. Voll. 1. Veteris Testamenti. Ibidem*, f. 2 r-v.

²² *Biblia Sacra Vulgatae editionis etc., Venetiis, 1688, apud Nicolaum Pezzana, utrumque testamenti; Duhamel Joannis, Biblia Sacra Vulgatae editionis etc., editio novissimas, Venetiis, 1763; Biblia Sacra Vulgatae editionis etc. iuxta editionem Parisiensem Antonii Vitre, nunc denuo revisit et optimis exemplaribus adaptavit cum indicibus copiosissimus, Venetiis, apud Nicolaum Pezzana, 1769. Ibidem*, f. 2 v-3 r, 4 r-v.

²³ *Novi Testamenti omnia cum scholiis ex patribus et historiis in loca obscuriora in marginibus adiectis, graece. Basileae, 1544. Ibidem*, f. 7 v.

²⁴ *Vetus Testamentum Graecum ex versione 70^a interpretum iuxta exemplar Vaticanum Romae editum, Amstelodami, 1683. Ibidem*.

²⁵ *Reineccii Christiani Vetus Testamentum Graecum cum libris apocryphis secundum exemplar Vaticanum, Lipsiae, 1730. Ibidem*, f. 7 r.

²⁶ *Ibidem*, f. 3 r.

²⁷ *Ibidem*, f. 6 v.

²⁸ *Klein Samuelis Ord. S. Basili Magni in Monasterio Balasfalvensis manuscriptum Valachicum et biblicis eiusdem versionibus. Exod. Lev. Num. Deut. Jos. Jud. voll. primum et secundum. Regum. voll. tertium. Paralipo. Aesdr. Tob. voll. 4um. Psalm. Prover. Cant. Sapi. voll. quintum et sextum. Ecclez. Isa. Iere. Baruch. Ezech. Daniel, Osiae, Joel, Amos, Jonae, Mich. Nahum, Hoba. Sophr. Agyaei, Zachariae, Malachiae, Machab. voll. [septimum et] octavum in 4. Ibidem*, f. 5 v. Vezi identificarea manuscriselor în fondul Blaj al BARFCN, la Ioan Chindriș, Niculina Iacob, ed., *Samuil Micu în mărturii antologice* (Târgu Lăpuș: Galaxia Gutenberg, 2010), 22.

²⁹ *Origenis Adamantini eximii scripturarum interpretis opera quae exstant omnia per Des. Erasmus Roteradamum partim versa, partim diligenter recognita cum praefatione de vita, frasi, docendi ratione, ex operibus illius etc. apud inclytam Basileam ex officina Frobeniana 1536 mense Novembris, in folio. Catalogus*, f. 6 v.

³⁰ *Collectio nova Patrum et scriptorum Graecorum Eusebii Caesariensis, Athanasii et Cosmae Aegyptii, haec nunc primum ex manuscriptis codicibus Graecis, Italicis, Gallicis eruit, latine vertit, notis et praefationibus illustravit D. Bernard. de Monteaucou press. et monachi ord. S. Benedicti e*

titulis psalmorum (Roma, 1746)³¹.

Dintre comentariile biblice, prezențe singulare pentru secolele XVI-XVII erau ediția lucrării reformatorului german Andreas Althamer, *Conciliationes locorum Scripturae Sacrae* (Wittenberg, 1591)³² și cea a superintendentului din Ulm Conrad Dieterich (Lübeck, 1644)³³. Din secolul al XVIII-lea, existau comentariile lui Giovanni Stephano Menochio (*Commentarii totius Sacrae Scripturae*, Lyon, 1703)³⁴, Didacus del Castillo (*De ornatu et vestibus Aaronis*, Anvers, 1709)³⁵, cele ale lui Cornelius a Lapide la cărțile Vechiului și Noului Testament, în 10 volume (Veneția, 1717)³⁶, al lui Thoma Leblanc asupra psalmilor (*Psalmorum Davidicorum analysis*, Köln, 1726)³⁷, ediția concordanței biblice a cardinalului Hugues de Saint-Cher realizată de Hubertus Phalesius (*Sacrorum Bibliorum Vulgatae editionis concordantiae*, Viena, 1714)³⁸, *Biblia Gregoriana* (comentariul Sfintei Scripturi, în ediția datorată călugărilor benedictini ai congregației Saint Maur, republicată de Franciscus Tobias la Augsburg și Graz, în 1731)³⁹, comentariul Sf. Simon Fidati de Cassia asupra celor patru evanghelii (Regensburg, 1733-1734)⁴⁰, ediția operei lui Constantin Letins, *Theologia concionatoria* (Köln, Frankfurt, 1754)⁴¹; un comentariu al evangheliei apostolului

Congregazione S. Bernardi. Tom 1. Josephi Pamphili Caesariensis Episcopi Commentarii in Psalmos etc., Parisiis, sumpt. Claudii Rigaud 1706, cum indice in folio. Tom 2, vol. 2. S. Patris nostri Athanasii opuscula etc., Parisiis, sumpt. eiusdem 1706, in folio. Ibidem, f. 4 v.

³¹ *Ibidem*, f. 2 r.

³² *Ibidem*.

³³ *Analysis Evangeliorum dominicalium una cum observationibus etc. pars prima editio novissima etc. Lubecae imp. Alberti Hakelmani et Mich. Volckii typ. Jo. Meieri, 1644. Item editionis novae et amplificatae pars 2 continens Evangelia a festo Paschatos etc. Item Analysis Evangeliorum quae diebus festis DD. Apostolorum etc. Ibidem, f. 3 v-4 r.*

³⁴ *Ibidem*, f. 6 v.

³⁵ *De ornatu et vestitu Aaronis commentarii litterales et morales in caput 28 exodi, seu idea perfecti sacerdotis et hominis Christiani etc. Ibidem, f. 4 r.*

³⁶ *Commentarius in Pentateucum Moysi etc. Volum. 2. Comment. In Josue, Judicorum, Ruth et primum librum Regum. Tomus 1. Tom. 2 in reliquos tres libros Regum et duos Paralipomenon. Volum. 3. Comment. in Salomonis Proverbia. Volum. 4. Comment. in Ecclesiasticum. Volum. 5. Comment. in Ecclesiasten. Item in Cantica Cantorum et item in librum Sapientiae. Volum. 6. Comment. in quatuor Prophetas majores. Volum. 7. Comment. in 12 Prophetas minores. Volum. 8. Comment. in Acta Apostolorum. Item in Epistolas Canonicas et item in Apocalypsim S. Ioan. Apostoli. Volum. 9. Comment. in omnes D. Pauli Epistolas. Detto. Commentarius in Evangelia SS. Mathei et Marci. Item tomus alter in Evangelia SS. Lucas et Joannis. Ibidem, f. 3 r-v.*

³⁷ *Ibidem*, f. 5 v-6 r.

³⁸ *Ibidem*, f. 7 r. Ediția Veneția, 1719, figurează între cărțile care i-au aparținut episcopului Inochentie Micu-Klein. Vezi Chindriș, „Biblioteca lui Inochentie Micu-Klein”, p. 76, nr. 73.

³⁹ *Catalogus*, f. 7 r-v.

⁴⁰ *Gesta Salvatoris D. N. J. Christi seu commentaria circa quatuor Evangelia etc. Ibidem, f. 5 r.*

⁴¹ *Letins Constantini Ord. FF. Minores Theologia concionatoria docens et movens in Decalogum, ad calcem huius tomi inveniuntur exordia pro dominicis totius anni etc. Tomus primus etc. Volum. 2. Tom. 2. De poenitentiae quatenus virtus est, de contricione prima etc. Ibidem, f. 6 r-v.*

Matei, fără menționarea autorului, este menționat ca manuscris⁴². Se adăugau lucrările consacrate istoriei biblice, a Vechiului Testament, de Petrus Montmedy (Regensburg, 1707)⁴³, respectiv a Vechiului și Noului Testament, de Petrus Kwiatkowski (Augsburg, 1741)⁴⁴ și două volume din *Historia utriusque Testamenti* (Roma, 1774)⁴⁵. Se cuvine menționată și *Anthologia hebraica* a profesorului de limbi orientale și Vechiul Testament de la universitatea din Lemberg (astăzi Lviv, în Ucraina), Ignaz Aurel Fessler, ajuns mai târziu episcop al evanghelicilor din Rusia⁴⁶. O „Historia biblica Veteris Testamenti sine frontispicio” se păstra *supra thecam*⁴⁷.

Secțiunea conținând operele predicatorilor atestă o tendință destul de conservatoare, dar similară prin proveniența apuseană a multor autori. Este consemnat un autor din secolul al XVI-lea (Jean Stobée, ediția Zürich, 1559⁴⁸), mai mulți autori din secolul al XVII-lea, dar cu ediții din secolul următor (Diego Niseno, ediția Regensburg, 1738⁴⁹; Francesco Maria Casini, ediția Augsburg și Graz, 1730⁵⁰; Tobias Lohner, ediția Veneția, 1730⁵¹; Paolo Segneri, ediția Augsburg și Dilingen, 1725; Johann Schrötter, ediția Köln, 1727⁵²), dar și Andreas

⁴² *Ibidem*, f. 4 v.

⁴³ *Opusculum bipartitum historiam Veteris Testamenti usque ad Jesum Christum etc. cum discursu de successionem Religionis ex Jacobo Benigno Bossuet Episcopo Meldensi complectens. Ibidem*, f. 7 r.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 5 v.

⁴⁵ *Historia utriusque Testamenti, tomus 5. Ab Antiochi Epiphaniis persecutione, usque ad Judaeorum per Titum dispersionem, et tomus sextus, a S. Joa. Bapt. conceptione, usque ad tertium Pascha a Christo post Baptismum celebratum. Ibidem*, f. 5 r-v.

⁴⁶ *Fessler Innocentii SS. Theol. Doctoris in universitate Leopolitana prof. publ. ord. Anthologia hebraica e sacris Haebreorum libris deprompta adiecta est versio latina et adnotationes, Leopoldi [sic!] typ. Thomae Piller, 1787. Ibidem*, f. 4 v-5 r; „Biographie Fessler, Ignaz Aurel”, accesată în 3.09.2022, <https://kulturstiftung.org/biographien/fessler-ignaz-aurel-3>.

⁴⁷ *Catalogus*, f. 5 r.

⁴⁸ *Stobaei Ioannis Sententiae ex thesauris Graecorum delectae etc. Tyguri apud Christ. Frosch, 1559. Ibidem*, f. 14 v.

⁴⁹ *Didaci Nisseni Abbatis Ord. S. Basilii M. Opera omnia in quatuor tomos digesta etc, quorum primos sermones vere aureos in omnia Quadragesimae Evangelia continet etc. Tomus 2us etc. in omnia totius anni Dominicalia Evangelia etc., Pedeponti, vulgo Stadt am Hof prope Ratisbonam sumpt. Joan. Gastl. Typ. Hieronymi Lenz, 1738. Volumen 2um Politicus Caeli ex vita Abraham et mysticis actionibus ac moribus SS. Patriarchorum Isaac et Jacob etc. Ibidem*, f. 9 r-v.

⁵⁰ *Cassini Cardinalis Francisci Mariae de Aretio Ord. Capucinatorum Opera omnia etc tomi 3: quorum 1us Sacras Orationes Adventuales omnes, alter Quadragesimales 51nam, 3us Quadragesimales primum reliquas etc., Augustae Vindelicorum et Graecii sumpt. Phi. Mart. et Joan. Veith, 1730. Ibidem*, f. 8 r-v.

⁵¹ *Lonher Thobiae S. J. Presb. Instructissima bibliotheca manualis concionatoria in qua de virtutibus, viciis, sacramentis, novissimis, aliisque similibus materiis in Ecclesia Catholica tractari solitis etc., Venetiis, 1730. Ibidem*, f. 12 r.

⁵² *Segneri Pauli S. Jesu, Homo christianus in sua lege institutus, sive discursus morales etc. liber et pastoribus animarum summam utilis etc., Augustae Vindel. et Dilingae, 1725. Ibidem*, f. 14 r. *Schrötter Joan. S. Jesu, Exedra ecclesiastica dominicalis bipartita etc., sive conciones morales*

Hondorf, în ediția latină a lui Philip Lonicer apărută la Frankfurt, în 1616⁵³, Martin del Castillo, în ediția Lyon, 1676⁵⁴, și John Arrowsmith, în ediția Amsterdam, 1700⁵⁵, și autori din secolul al XVIII-lea (Joseph Ignaz Claus, ediția Augsburg, 1735⁵⁶; Franz Xaver Dorn, ediția Augsburg, 1760⁵⁷; Girolamo Crispi, ediția Roma, 1733⁵⁸; Juan de Pineda, ediția Köln, 1733⁵⁹, François-Aimé Pouget, ediția Veneția, 1761⁶⁰), alături de opera Papei Clemens al XI-lea, ediția Frankfurt, 1729⁶¹, și de ediția profesiunii de credință tridentine a iezuitului Francisc Partinger, publicată la Linz, în 1725⁶². Nu lipsesc edițiile din autorii medievali (Francisc din Assisi și Anton de Padova, în ediția lui Jean de la Haye, Augsburg și Regensburg, 1729⁶³; Grigore cel Mare, în ediția călugărilor benedictini, Augsburg,

Tergeminae in omnes totius anni dominicas in duas partes divisa, Coloniae Agrippinae apud Vilhelmum et Fran. Metternich, 1727. Ibidem.

⁵³ *Loniceri Philippi, Theatrum historicum sive promptuarium illustrium exemplorum, ad honeste, pie, beateque vivendum cuiusvis generis et conditiones homines informans, ex antiquibus et recentioribus scrip. et prop. Historiorum monumentis collectum, et in 10 classes secundum Mosaicae legis praecepta distinctum, initio a R.mo D. Viro Andrea [Hondorffio] idiomate Germanico conscriptum, Francofurti, 1616. Ibidem, f. 12 r-v.*

⁵⁴ *Petri Chrisologi Archi-Episcopi Ravennatis, Sermones aurei etc., Lugduni, sumpt. FFr. Anissoniorum et Jo. Poysonel, 1676. Ibidem, f. 13 r.*

⁵⁵ *Arrowsmith Joannis, Tactica sacra sive de milite spirituali pugnante, vincente et triumphante dissertatio etc., Amstelodami apud Engelbertum etc., 1700. Ibidem, f. 8 r.*

⁵⁶ *Claus Ignatii, Spicilegium concionatorium pro omnibus festis. Partes 2^a, volum. duo, Augustae Vindelicorum, 1735. Ibidem, f. 8 v.*

⁵⁷ *Dornn Xaverii Franc., Serenissimi Electoris Bavariae consilarii ecclesiastici, Diurnale concionatorium id est conceptus praedicabiles in singulos dies, seu pro qualibet Dominica, ex S. Scripturae et Patrum testimoniis collecti etc., Augustae Vindelicorum, 1760. Ibidem, f. 9 v-10 r.*

⁵⁸ *Hieronymi Chrispi olim Archi-Episcopi Ravennatis, Homiliae ad suum clerum populumque habitae inter missarum solemniam ab anno 1721 usque ad annum 1725 ad Ill. R.mos DD. Sacrae Rotae Romanae, typ. Antonii de Rubeis, 1733. Ibidem, f. 10 v.*

⁵⁹ *Pinedae Jo. Hispalensis S. Jesu, Commentarium concionatorium in Job libri 13, in duobus tomis comprehensi etc., Coloniae Agrippinae sumpt. viduae Vilhelm Metternich et filii, 1733. Ibidem, f. 13 r-v.*

⁶⁰ *Pouget Amati Franc. etc., Institutiones Catholicae in modum cate[che]seos, in quibus quidquid ad religionis historiam [et] Ecclesiae dogmata, mores, sacramenta, praeces, usus et caeremonias pertinet, totum in brevi compendio ex s. fontibus Scripturae et traditionis explanatur, ex Gallico idiomate in Latinum sermonem translatae etc., editio 2da Veneta etc., Venetiis, 1761, ex typ. Jo. Baptistae Pasquali, tomus primus, vol. primum in folio. Ibidem, f. 13 v.*

⁶¹ *Clementis 11^{mi} Pont. Max. Opera omnia, in quibus continentur eius Orationes Consistoriales. 2° Homiliae. 3° Epistolae et Brevia selectiora. 4^{or} Bullarum secundum exempla romana fideliter repetita. Accedit vita Clementis 11ⁱ a Praesulem quodam Romano perscripta, Francofurti etc., 1729. Ibidem, f. 8 v.*

⁶² *Partinger Francisci S. Jesu, Magna professio fidei iuxta formam Concilii Tridentini iussu Pii 5^{ti} [corect: Pii IV] proposita, 1674 [corect: 1564], concionatoribus utilis, Lincii, 1725, cf. https://books.google.ro/books?id=38JiAAAACAAJ&pg=PA545&lpg=PA545&dq=Francisc+Partinger+magna+professio+fidei&source=bl&ots=DKpS0bPhFj&sig=ACfU3U2K4iPeRH_zJyC5bm45QrBb0SQ0fQ&hl=ro&sa=X&ved=2ahUKewiyatCJqoP-AhXAgf0HHTmNBIIQ6AF6BAgbEAM#v=onepage&q=Francisc%20Partinger%20magna%20professio%20fidei&f=false. *Catalogus*, f. 13 r.*

⁶³ *Francisci Assisiotis Minorum Patriarchae nec non Sancti Antonii Paduani eiusdem ordinis Opera*

1761⁶⁴; Johann Tauler, în ediția cartuzianului Laurentius Surius, Köln, f.a.⁶⁵). Mult mai puține sunt lucrările autorilor din spațiul răsăritean (Adalbert Tytkowski⁶⁶ și Teofan Prokopovich⁶⁷).

Bine reprezentate sunt tipografiile centraleuropene: Trnava (lucrări ale lui Stephan Illyés⁶⁸, Andreas Kollenics⁶⁹, Andreas Devay⁷⁰), Bratislava (Péter Pázmány⁷¹, Ladislau Demény⁷², Ferdinand Ortmann⁷³), Viena și Sibiu (Andreas Illyés⁷⁴), Eger (Anton Gerstöcker⁷⁵), Buda (Franciscus Noszki⁷⁶).

Sunt consemnate și câteva cărți românești: *Învățăture peste tot anul cu evangheliile lor dimpreună* [*Evanghelie învățătoare*], Mănăstirea Dealu, 1644⁷⁷; *Sicriul de aur, carte de propovedanie la morți scoasă din scripturile sfinte*, Sas Sebeș, 1683⁷⁸, fără menționarea autorului (Ioan Zoba din Vinț); Petru Pavel Aaron, *Păstoriceasca datorie dumnezeieștii turme vestită*, Blaj, 1759⁷⁹; *Cuvântul*

omnia etc. opera Joan. de la Haye Parisini etc., Augustae, sumpt. Mart. Veith, 1729. Altera vero pars Antonii Paduani etc., Pedeponti, vulgo Stadt am Hof, prope Ratisbonam, sumpt. Jo. Gastl., 1729. Ibidem, f. 10 r.

⁶⁴ *Gregorii Papae I. Cognomento Magni 40 Homiliae studio Monachorum Ord. S. Benedicti collectae etc., Augustae Vindellicorum, 1761. Ibidem, f. 10 r-v.*

⁶⁵ *Tauler Joan. Ill. Theologi, Sermones de tempora et de sanctis totius anni, plane piissimi, reliquaque eius pietati ac devotioni maxime inservientia opera omnia a R. P. Laurentio Surio Chartusiano in Latinum sermonem translata, postremo recognita et nunc iterum recusa etc., Coloniae Agrippinae, apud Servatium Noetker - - circa annum 1350, initio est 900. Ibidem, f. 14 v-15 r.*

⁶⁶ *Tytkowski Adalberti S. Jesu, Breviarium concionatorium super festa totius anni in duas partes divisum. Editum typ. Monasterii Olivensis, 1686. Ibidem, f. 15 r.*

⁶⁷ *Prokopowitz Theophanis, Lucubrationes orationes poemata, Vratislaviae, 1743. Ibidem, f. 14 r.*

⁶⁸ *Illyés Stephani Episcopi Samandriae etc., Conciones pro festivis diebus, partes 2^a, volum. 1, Tyrnaviae, 1708, in 8vo, hungarice. Ibidem, f. 10 v.*

⁶⁹ *Kollenycz Andreae, Sermones panegyrico morales pro omnibus festis anni, Tyrnaviae, 1713. Ibidem, f. 11 r.*

⁷⁰ *Devay Andreae, translatio ex Latino in Hungaricum concionatoribus utilissima, libri 5, volum. 1, Tyrnaviae, 1761. Ibidem, f. 9 r.*

⁷¹ *Pázmány Petri Archi-episcopi Strigoniensis, Concionatorium hungaricum, Posonii, 1637, editio tertia. Ibidem, f. 13 r.*

⁷² *Demény Ladislai, Sacrae et piaae meditationes in omnes anni Dominicas et festa Hungariae celebriora, potissimum de Sanctis Patribus lectae, et ex Evangeliorum serie distributae, Posonii, litteris Joan. Mich. Landerer, 1754. Ibidem, f. 9 r.*

⁷³ *Ortmann Ferdinandi, Sermones sacri in omnes anni partes distributi, ex Germanico in Latinum transpositi, partes duae, volum. duo (pars 1ma deest), Posonii, 1806. Ibidem, f. 12 v.*

⁷⁴ *Illyés Andreae, Concionatorium 74^a sermonum, partes 3, volum. 1, Cibinii, 1691. Detto, Conciones hungaricae pro toto anno, vol. 1, Viennae, 1696. Ibidem, f. 10 v.*

⁷⁵ *Gerstöcker Antonii SS. Theol. Doct., Sacrae exhortationes ad studiosam juventutem Agriensem theologicam, juridicam et philosophicam dictae 1757 etc., typis Franc. Ant. Royer etc., 1758. Ibidem, f. 10 r.*

⁷⁶ *Noszky Francisci, Concionum sacrarum pars authumnalis, Buda, 1807. Ibidem, f. 12 v.*

⁷⁷ *Ibidem, f. 10 v-11 r.*

⁷⁸ *Ibidem, f. 15 v.*

⁷⁹ *Ibidem, f. 13 r.*

păstoresc al episcopului Ioan Bob, Blaj, 1811⁸⁰. Altele erau așezate *supra thecam: Învățăture creștinești foarte de folos*, traduse din limba greacă în limba română de Gh. Radovici, Snagov, 1700⁸¹; Samuil Klein, *Sermones funebrales valachici* [*Propovedanie sau învățăture la îngropăciunea oamenilor morți*], Blaj, 1784 (carte legată împreună cu manuscrisul latin al unui „*compendium bibliothecae concionatoriae [...] omnibus utile*”)⁸².

În categoria titlurilor poziționate astfel în bibliotecă intrau de obicei manuscrisele (latine: predicile lui Joseph Ignace Chiaberge⁸³; o selecție din scrierile Sfinților Părinți Dorotei, Casian, Bernard, Efreem Sirul și o colecție din diverși autori clasici, ambele cu autori incerti⁸⁴, sau românești: un „Cuvânt pentru ieșirea sufletului”⁸⁵ și un manuscris de predici⁸⁶), cărțile aflate în stadiu avansat de degradare⁸⁷, dar și alte tipărituri (predicile în limba maghiară ale lui Péter Nádudvari, probabil *Predikatziói a keresztyéni hitnek ágazatáról*, Cluj, 1741; predica lui Emeric Keltz rostită la înmormântarea arhiepiscopului de Esztergom Imre Esterházy, Trnava, 1746⁸⁸). În alte cazuri, asemenea cărți deteriorate erau totuși poziționate pe rafturi: o carte latină despre păcatele capitale⁸⁹, o alta conținând evanghelia în limba latină și germană și omilii⁹⁰ și trei tomuri de cuvântări bisericești în limba română, primul „foarte de demult (începutul și sfârșitul e rumptu”, în care se păstra și o reglementare a Dietei privind darea preoților, emisă în timpul principelui Gheorghe Rákóczi I sau al II-lea, al doilea „dintru același vechiu, stricate și putride”, și un al treilea „cu punerea evangheliilor înainte, apoi tâlcuire, putride și stricate, care-s din legea vechie”⁹¹.

Mai succintă, secțiunea dicționarelor conține însă lucrări esențiale din perioada umanismului, precum cele ale lui Guillaume Budé⁹², Ambrogio

⁸⁰ *Ibidem*, f. 9 r.

⁸¹ *Ibidem*, f. 10 v.

⁸² *Ibidem*, f. 11 r.

⁸³ *Ibidem*, f. 8 v. Cartea sa, *Orationes* (Torino, 1724), a fost publicată în mai multe ediții în spațiul german, pe baza celei de-a doua ediții italiene (din 1727), cea dintâi la Augsburg, în 1740. „*Orationes P. Josephi Ignatii Chiaberge, Societatis Jesu*”, accesat în 3.09.2022, <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/item/UV554Y3NI3YZNWGZH26K4D4CKKO5G3A3>.

⁸⁴ *Catalogus*, f. 14 v.

⁸⁵ *Cuvântu pentru eșirea sufletului. 4^{or} conciones integrae, reliquae plures ex toto excisae, sine frontispicio. Vol. 1 in 4° manuscriptam supra thecam. Ibidem*, f. 11 r.

⁸⁶ *Sermones sacri aliquot Valachici vix amplius legibiles sine frontispicio et conclusionem manuscriptum volum. 1 in 4° supra thecam. Ibidem*, f. 14 r.

⁸⁷ *Oreva cîte învățăture, de vreme roasă, dinapoi și dinainte mult smintite in 12°. Vol. 1 supra thecam. Ibidem*, f. 12 v.

⁸⁸ *Ibidem*, f. 11 r, 12 v.

⁸⁹ *Libellus in quo tractatur de paecatis capitalibus, superbia, avaritia, luxuria, ira, invidia, gula, acedia concionatoribus utilis, sine frontispicio, in 8° minori. Ibidem*, f. 12 r.

⁹⁰ *Libellus continens Evangelia Latine et Germanice cum adjunctis homiliis, sine frontispicio. Vol. 1 in 8°. Ibidem*.

⁹¹ *Ibidem*, f. 9 r.

⁹² *Budae Gulielmi, Commentarii lingvae Graecae, Basileae, 1530. Ibidem*, f. 16 r.

Calepino, ediția în 11 limbi (Basel, 1598), și alte două ediții, în opt și șapte limbi (Lyon, 1681, și Padova, 1752)⁹³, Albert Szenczi Molnár⁹⁴, Cornelis Schrevel⁹⁵ sau dicționarul greco-latin tipărit la Basel, în 1556⁹⁶, ori mai târziu, precum dicționarul italo-latin al lui Cesare Calderino Mirani, de la începutul secolului al XVII-lea, în ediție venețiană⁹⁷, un dicționar italo-greco-latin, tot în ediție venețiană⁹⁸, un altul italo-latin, utilizat în Gimnaziul din Torino, în ediție română⁹⁹ și unul slavo-greco-latin¹⁰⁰. Un interes mai deosebit atestă prezența unui dicționar al cuvintelor etrusce transpuse în latină și italiană¹⁰¹. Tot aici este consemnată ediția venețiană a dicționarului cazurilor de conștiință al teologului francez Jean Pontas¹⁰². Dintre lucrările românești, apar trei manuscrise ale lui Samuil Micu¹⁰³ și dicționarul român-latin-maghiar în două volume tipărit de

⁹³ *Calepini Ambrosii, Dictionarium 11 lingvarum etc. Ubi respondent Latinis vocabulis Hebraica, Graeca, Gallica, Italica, Germanica, Belgica, Hispanica, Polonica, Ungarica, Anglica etc., Basileae, per Sebastianum Henrich Petri, MDXCIIIX seu 1598; Detto, Dictionarium octilingvae etc. adiectae sunt Latinis dictionibus Haebraea, Graeca, Gallica, Italica, Germanica, Hispanica atque Anglica etc., Lugduni etc., 1681; Detto, Septem lingvarum Callepinus etc., editio 7ª emendatior et auctior, Patavii, typ. Seminarii, 1752 etc. Ibidem, f. 16 r-v.*

⁹⁴ *Molnár Alberti Szenciensi Dictiones Latino-Graecae et Hungaricae, item et Hungarico-Latinae etc., Hanoviae, ex typ. Thomae Villeriani, 1611, partes 2^a, vol. 1 in 8°. Ibidem, f. 17 v.*

⁹⁵ *Schrevelii Cornelii, Lexicon manuale Graeco-Latinum et Latino-Graecum etc., Patavii, typ. Seminarii, 1715, apud Jo. Manfre, vol. 1 in folio; Detto, Lexicon billingvae Graeco-Latinum etc., Dresdae et Lipsiae, 1724, vol. 1 in 8°; Detto, Lexicon manuale Graeco-Latinum et Latino-Graecum etc., Patavii, typ. Seminarii, 1769, apud Jo. Manfre, vol. 1 in folio. Ibidem.*

⁹⁶ *Lexicon Graeco Latinum per viros iudicio et lingvarum doctrina excellentes nunc postremo emendatum et auctum., Basileae, ex officina Hieronymi Curionis impensis Henrici Petri, mense Augusti 1556. Vol. 1 in 8° maiori. Ibidem, f. 17 r.*

⁹⁷ *Mirani Calderici Caesaris correctissimum dictionarium Italico Latinum etc., Venetiis, 1701, vol. 1 in 4°. Ibidem.*

⁹⁸ *Vocabularium Italicae lingvae, Graecae vulgaris, Latinae et Graecae litteralis, Venetiis, 1750, vol. 1 in 8° majori. Ibidem, f. 18 v.*

⁹⁹ *Vocabulario Italiano e Latino diviso in due tomi nei quali si contengono le frasi piu eleganti e difficili, i modi di dire, etc. con in fine le favole e i nome delle principali citta, castella etc., tomo primo, prima edizione romana, Roma, 1763, vol. primum in 4° maiori; Detto, Vocabula Latini Italique sermonis in duos tomos distributa, quibus insertae sunt utriusque lingvae elegantiores et difficiliores frases etc. ad usum in Reg. Taurinensi Archi-Gymnasio, tomus alter, prima editio romana, Roma, 1763. Volumen secundum in 4° maiori. Ibidem, f. 18 r-v.*

¹⁰⁰ *Dictionarium trilingvae, hoc est Schlavonicum, Graecum et Latinum etc., iuxta Slavonicum alphabetum in ordinem dispositus, vol. 1 in 4° (s.l., s.a.). Ibidem, f. 17 r.*

¹⁰¹ *Herculaneii et Etrusci academici vocabula Latini Italique sermonis, Napoli, 1761, tom 2, vol. 2 (primus tomus deest), in quarto. Ibidem.*

¹⁰² *Pontas Joannis, Dictionarium casuum conscientiae tribus absolutis voluminibus etc., Venetiis, 1744, in folio. Ibidem, f. 17 v.*

¹⁰³ *Klein Samuelis etc., Dictionarium Latino Valachicum et Hungaricum a littera C-G in quarto manuscriptum supra thecam; Detto, Frustum Dictionarii Latino Valachici Hungarici et Germanici a littera A-N (nulla compacta), in 4° supra thecam. Probabil tot lui îi aparține și Frustum Dictionarii Latino Valachici Hungarici et Germanici authoris ignoti a littera A-C, manuscriptum non compactum supra thecam. Ibidem.*

episcopul Ioan Bob (Cluj, 1822)¹⁰⁴.

Mai puțin numeroase, dar de o mare diversitate, erau cărțile de gramatică, limbi, citire și vorbire. Apar lucrări consacrate limbii grecești, precum cele ale lui Nicolas Clénard¹⁰⁵ și Jakob Gretser¹⁰⁶, gramatica utilizată în Seminarul din Padova, însoțită de ediția tipărită la Trnava¹⁰⁷ și o antologie din scriitorii greci, publicată la Roma, în 1757¹⁰⁸. Pentru limba latină, apar manuale utilizate în școlile medii și inferioare din Imperiu, dar și din Ungaria¹⁰⁹. Pentru limba germană, apar lucrări mai vechi, precum gramatica lui Mathias Kramer¹¹⁰ și manualul lui Mátyás Bél¹¹¹, sau mai recente, ca gramaticile lui Johann Christoph Gottsched¹¹² și József Márton¹¹³. Pentru limba ebraică, exista lucrarea lui Jean Bouget, destinată alumnilor din Colegiul de Propaganda Fide¹¹⁴, un volum din gramatica mai veche a lui Pierre Martini¹¹⁵ și ediția apărută la Cluj a unei lucrări a orientalistului olandez Albert Schultens¹¹⁶.

¹⁰⁴ *Ibidem*, f. 18 v.

¹⁰⁵ *Clenardi Nicolai, Institutiones lingvae Graecae cum scholiis, Venetiis, 1570, vol. 1, in 8°. Ibidem*, f. 20 r.

¹⁰⁶ *Gretser Jacobi S. Jesu, Institutionum lingvae Graecae, libri duo, vol. 1, Romae, 1597, in 8° și Rudimenta lingvae Graecae ex primo libro institutionum cum lacerata inferiori parte frontispicii. Vol. 1 in 8°. Ibidem*, f. 21 r-v.

¹⁰⁷ *Compendiaria Graecae Grammatices in usum Seminarii Pataviensis, Patavii, 1735, 1741, 1761. Vol. 1, exemplaria tria, trina editio, in 8°; Compendiaria Graecae Grammatices institutio in usum Seminarii Pataviensis multo quam antea emendatior, cum radicibus lingvae Graecae juxta editionem Patavinam, Tyrnaviae, 1770. Volum. 1, in 8°. Ibidem*, f. 20 r-v.

¹⁰⁸ *Ibidem*, f. 22 v.

¹⁰⁹ *Institutionum grammaticalium lingvae Latinae, pars tertia ad usum scholarum Austriacarum, latino-germanica, Vindobonae, 1778, vol. 1, in 8°, supra thecam, și reeditarea acesteia, la Buda și Trnava, în 1787; Institutionum ad eloquentiam pars posterior institutiones poéticas complectens ad usum scholarum Austriacarum, Vindobonae, typ. Jo. Thomi Tratner, 1778, vol. 1 in 4°; Oratoricae et poeticae institutionis pars prior, Viennae Austriae, 1763, vol. 1, in 8°; Pomey Francisci S. Jesu *Sintaxis ornata, seu de tribus lingvae Latinae virtutibus, puritate, elegantia, copia* [in usum Mediae et Supremae Grammaticae classium], cum adiecto flore Latinitatis, Tyrnaviae, 1754, vol. 1 in 8°. *Ibidem*, f. 21 v, 22 r; https://books.google.ro/books/about/Syntaxis_ornata_seu_de_tribus_latinae_li.html?id=p08DzQEACAAJ&redir_esc=y.*

¹¹⁰ *Cramberi Mathiae Grammatica Germanica cum Italica interpretatione, Norimbergae, 1694, vol. 1 in 8°. Catalogus*, f. 20 r-v.

¹¹¹ *Bellii Mathiae, Institutiones lingvae Germanicae in gratiam Hungaricae iuventutis editae etc., Hallae Magdeburgicae, 1730, vol. 1 in 8° minori. Ibidem*, f. 19 v.

¹¹² *Grammatica Germanica ex Gottschedianis libris collecta in usum exterarum nationum praecipuae Hungariae et Poloniae, Viennae, 1772, vol. 1 in 8° minori. Ibidem*, f. 21 r.

¹¹³ *Német grammatika egy német olvas könyvvel és ahhoz tartozó szókönyvvel együtt. Készítettette Márton Josef etc., Bétsben, Haykul Antal betüivel, 1802, vol. 1 in 8°. Ibidem*, f. 21 v-22 r.

¹¹⁴ *Bouget Joannes Salmuriensis, Grammaticae haebraicae rudimenta ad usum Collegii Urbani de Propaganda Fide concinnata, editio 2^a, Romae, 1717, typ. S. Congr. de Prop. Fide, vol. 1 in 8°. Ibidem*, f. 20 r.

¹¹⁵ *Navarri Martini Petri, Grammaticae haebraicae libri 2° (primus deest), Parisiis, 1580, vol. 1, in 8°. Ibidem*, f. 21 v.

¹¹⁶ *Schultenii Antonii Institutiones lingvae Hebraicae, Claudiopolis Transilvanorum, 1743, editio*

Sunt consemnate și manuale apărute în tipografiile din Ungaria și Transilvania în contextul reformelor școlare imperiale, precum o istorie biblică și un manual de limba germană, ambele pentru școlile germane, tipărite la Sibiu¹¹⁷, o crestomație din autorii latini și o introducere în gramatica limbii grecești, pentru elevii școlilor gramaticale, tipărite tot aici¹¹⁸, o gramatică latină pentru școlile maghiare și germane din Ungaria, tipărită la Trnava¹¹⁹, gramatica greacă a lui József Cserey pentru școlile gimnaziale, tipărită la Sibiu¹²⁰, gramatica latină a lui Christoph Cellarius adaptată limbii maghiare, în ediția apărută la Cluj¹²¹, manualul de aritmetică pentru școlile naționale din Ungaria, tipărit la Banská Bystrica (astăzi în Slovacia)¹²², manualul de religie în limba germană pentru școlile normale și principale, apărut tot la Sibiu, probabil în 1810, în 14 exemplare¹²³. Dintre autorii activi în secolul al XVIII-lea, în afara lui József Cserey (1751-1809), care a fost profesor al Gimnaziului din Sibiu și mai târziu canonic al Capitulului Romano-Catolic din Alba Iulia, mai este consemnat Gerhard Scheller (1735-1803), rector și profesor al Gimnaziului din Brieg (Silezia, astăzi Brzeg, în Polonia), cu o gramatică latină -destinată elevilor din școlile germane, în ediția tipărită la Brașov, în 1783¹²⁴. În limba română este consemnată *Bucoavna* tipărită în timpul episcopului Ioan Bob¹²⁵. Mai inedite sunt mențiunile despre existența

secunda, vol. 1 in 4°. *Ibidem*, f. 22 v.

¹¹⁷ *Biblische Geschichte der Religion, das drittte Stück des ersten Theils des Lesebuches zum gebrauch der Deutschen Schulen in den K. K. Staaten, Hermannstadt, 1781, vol. 1 in 8°, supra thecam; Verbesserte Anleitung zum Deutschen Sprachlehre zum Gebrauche der Deutschen Schulen in K. K. Staaten, Hermannstadt, 1786, vol. 1 in 8°, supra thecam. Ibidem*, f. 20 r, 20 v-21 r.

¹¹⁸ *Detto [Chrestomatia] ex optimis lingvae Latinae authoribus in usum Scholarum Grammaticalium, Cibinii, 1781, vol. 1 in 8°; Graecae grammatices prima elementa pro media grammatices classe (pars altera deest), Cibinii, 1784, vol. 1 in 8°* (un alt exemplar este consemnat cu titlul *Prima elementa Graecae grammatices in usum Scholarum Grammaticalium per M. P. Transsilvaniae, pars altera, pro media grammatices classe, Cibinii, typ. Martini Hochmeister, 1784, vol. 1 in 8°*). *Ibidem*, f. 20 r, 21 r, 22 r.

¹¹⁹ *Elementa lingvae Latinae in usum Scholarum Nationalium per Regnum Hungariae et adnexas provincias latino, germanica et hungarica, Tyrnaviae, 1787, vol. 1 in 8°, supra thecam. Ibidem*, f. 20 v.

¹²⁰ *Cserei Josephi de Nagy Ájta, Prima elementa Graecae grammatices, Cibinii, 1790, vol. 1 in 8°. Ibidem*, f. 20 v.

¹²¹ *Cellarii Christi Grammatica Latina Hungaricae lingvae accomodata, Claudiopolis, 1794, vol. 1 in 8°. Ibidem*, f. 20 r.

¹²² *Anleitung zum Rechnen zum Gebrauch der National Schulen in dem Königreiche Ungarn, und den damit verbunden Staaten, Bistritz, 1798, vol. 1 in 8°, supra thecam. Ibidem*, f. 19 v.

¹²³ *Grosses Lesebuch für Schüler der Deutschen Normal und Haupt Schulen in den K. K. Staaten, Hermannstadt (sine anno), partes 2^a, vol. 1, exemplaria 14^{im}, ex his 6 sine frontispicio lacerata, in 8°, supra thecam. Ibidem*, f. 21 r-v; pentru date, vezi exemplarul din biblioteca Muzeului Național Secuiesc din Sfântu Gheorghe, „A Székely Nemzeti Múzeum könyvtára”, accesat în 3.09.2022, <https://sznm.ro/konyvtar.php?start=4900#>.

¹²⁴ *Catalogus*, f. 22r; Richard Hoche, „Scheller, Immanuel Johann Gerhard”, în *Allgemeine Deutsche Biographie* 30 (1890), accesat în 3.09.2022, <https://www.deutsche-biographie.de/sfz78139.html>.

¹²⁵ *Bucoavna pentru deprinderea în cetanie cu binecuvântarea Prealuminatului Domnului Ioan*

unei ediții a lucrării hispanistului florentin din secolul al XVII-lea, Lorenzo Franciosini, *Gramatica spagnola e italiana*¹²⁶, și a unui volum cu titlul *Alphabetum Tibetanum cum Latina interpretatione*, fără foaie de titlu¹²⁷.

Din secțiunea istoriei laice se remarcă ediția venețiană din 1729-1733 a celor 24 de volume ale corpusului istoriei bizantine¹²⁸, alături de ediții ale autorilor antici, precum: *Vitae Caesarum* (ediția lui Hieronymus Frobenius, Basel, 1546)¹²⁹; Paul Orosius, *Historiarum libri septem adversus paganos*¹³⁰; comentariile lui Caius Iulius Caesar (ediția lui Johann Valentin Merbitz, Frankfurt și Leipzig, 1696)¹³¹; Quintus Curtius, *De rebus Alexandri Magni* (Veneția, 1725)¹³²; Flavius Iosephus, *De bello Judaico* (Trnava, 1756)¹³³. Pentru perioada umanismului, existau *Cosmographia universalis* a lui Sebastian Münster (ediția Basel, 1572), opera umanistului german Johann Boemus, *Mores, leges et ritus omnium gentium* (Lyon, 1582), biografia lui Johann Reuchlin, publicată de Johann Heinrich Majus la Frankfurt și Speyer, în 1687, sau lucrarea lui Johannes Lucius, *De Regno*

Babb, Episcopul Făgărașului, în Blasiu, 1823, in 8º minori, supra thecam. Catalogus, f. 20 r.

¹²⁶ *Lorenzi Francisci Francisioni Fiorentino in Siena Prof. Grammatica Hispanica et Italica, editio 5ª in Genova, 1707 (italice), vol. 1 in 8º. Ibidem, f. 21 v; Lorenzo Franciosini, Gramatica spagnola e italiana (1624), ediție critică de Félix San Vicente (Padova: Cleup, 2018).*

¹²⁷ *Catalogus, f. 19 v.*

¹²⁸ *Corpus Byzantinae historiae 24ª voluminibus constans a pluribus elaboratum. Volumen 1um. De Byzantinae historiae scriptoribus editio secunda ad Luparaeam fideliter expressa, sub felicissimis Philippi 5ⁱ Hispaniarum Regis Catholici auspiciis. Excerpta de legationibus, ex pluribus autoribus a Davide Hoeschelio Augustano edita interprete Carolo Cantoelaro, Venetiis, ex Typographia Bartholomaei Javarina, 1729, in folio etc.* (urmează descrierea celorlalte 23 de volume). *Ibidem, f. 23 r-24 v.* Primul volum este consemnat ca existând și în prima ediție, datorată iezeitului francez Philippe Labbe, tipărit la Paris, în anul 1648. *Ibidem, f. 26 r.*

¹²⁹ *Vitae Caesarum, quarum scriptores hi: C. Suetonius Tranquillus, Aelius Spartianus, Aelius Lampridius, Trebellius Polio, Herodianus, Pomponius Laetus, Dion Cassius, Iulius Capitolinus, Vulcatius Gallicanus, Flavius Vopiscus, Sextus Aurelius Victor, Ioannes Bapt. Egnotius, Eutropii libri decem integritati pristinae redditi, Ammianus Marcellinus longe alius, quam antehac unquam. Annotationes D. Erasmi Rotterdami etc. Accessunt in hac editione Veleji Paterculi libri duo ab innumeris denuo vindicati erroribus, addito indice copiosissimo. Froben, Basileae, 1546.* Împreună cu aceasta erau legate și opera lui Quintus Curtius, *De rebus gestis Alexandri Magni*, tipărită de același tipograf în 1545, și *Historia Romana* a lui Appianus, tipărită la Paris, în 1551. *Ibidem, f. 28 r-v.*

¹³⁰ *Orosii Pauli viri clarissimi ad Aurelium Augustinum Episcopum et doctorem eximium in septem historiarum libros prologi impressi Venetiis, opera et expensis Bernardini Veneti de Vitalibus, 1600, die 12 octobris etc. frontispicium deest, volumen 1 in folio. Ibidem, f. 27 r.* În Romilda Saggini, Paolo Ramagli, *Libri antichi tra Savona e Albenga. Inventari cinquecenteschi e catalogazione dei fondi di due diocesi liguri* (Udine: Forum, 2020), 191, nr. XXX, anul imprimării cărții este 1500.

¹³¹ *Meribizii Valentini Joannes, C. Julii Caesaris, quae exstant ex accuratissima recensione Josephi Scaliger, novae huic editioni in comodiorem usum studiosae adolescentiae etc., Francofurti et Lipsiae, sumpt. Joan. Nicol. Gerlach et Frid. Lüderwald, 1696, vol. 1, in 8º. Catalogus, f. 26 v; pentru Johann Valentin Merbitz (1650-1704), care a fost corector al școlii evanghelice din Dresda, vezi Franz Schnorr von Carolsfeld, „Merbitz, Johann Valentin”, în *Allgemeine Deutsche Biographie* 21 (1885), accesat în 3.09.2022, <https://www.deutsche-biographie.de/sfz61821.html?language=de>.*

¹³² *Catalogus, f. 27 v.*

¹³³ *Ibidem, f. 25 r-v.*

Dalmatie et Croatiae (ediția apărută la Viena, în 1758)¹³⁴. Nu lipseau operele istorice din secolul al XVIII-lea, precum *Genealogia diplomatica Augustae Gentis Habsburgicae* a benedictinului german Herrgott Marquard (Viena, 1737)¹³⁵, două volume de istorie bizantină ale iezuitului Ferenc Borgia Kéri, profesor al universității din Trnava¹³⁶, ori, pentru istoria Poloniei, *Epistolae historico-familiares*, în patru volume, ale episcopului de Warmia, Andrzej Chryzostom Załuski (Braunsberg, 1709-1711)¹³⁷.

Cu privire la istoria Ungariei, erau consemnate lucrări precum cele ale lui Miklós Istvánffy, *Historiarum de rebus Ungaricis* (Köln, 1622)¹³⁸, Péter Révai, *De Sacrae Coronae Regni Hungariae ortu, virtute, victoria, fortuna brevis commentarius* (Viena, 1652)¹³⁹, Márton Szentiványi (Trnava, 1697)¹⁴⁰, Sámuel Timon (Cluj, 1737)¹⁴¹, sau ediția vieneză din 1750 a operei lui Michael Bombardi, *Topographia Magni Regni Hungariae*¹⁴², dar și lucrări care ilustrau interesul pentru cunoașterea antichităților, precum cea a lui János Fridvaldszky¹⁴³. Manuscrisul unei cronici românești „de antiquitate Romano-Moldovlachorum et eorum rebus, per aliquem Constantinum professorem Balasfalvensem”, datată în

¹³⁴ *Ibidem*, f. 23 r, 26 r-v.

¹³⁵ *Ibidem*, f. 25 v.

¹³⁶ *Borgiae Kery Francisci Societatis Jesu Imperatoris Orientis compendio exhibiti e compluribus Graecis praecipue scriptoribus a Constantini Magno ad Constantinum ultimum, et expugnatam per Turcos Constantinopolim, Tyrnaviae, Typis Academicis Societatis Jesu, 1744, volumen 1 in folio; Detto, Historiae Byzantinae Epitome e compluribus Graecis praecipue scriptoribus a Constantini Magno ad Constantinum ultimum, et expugnatam per Turcos Constantinopolim, Tyrnaviae, Typographia Academica Societatis Jesu, 1743, volumen 1 in 8º minori. Ibidem*, f. 23 r; „Kéri, Franz Borgia”, accesat în 3.09.2022, https://de.wikisource.org/wiki/BLK%C3%96:K%C3%A9ri,_Franz_Borgia.

¹³⁷ *Catalogus*, f. 28 v.

¹³⁸ *Ibidem*, f. 26 r.

¹³⁹ *Ibidem*, f. 25 r.

¹⁴⁰ Lucrarea consemnată cu titlul *Chronologia Hungariae. Synopsis secunda seu Epitome chronologica rerum Hungaricarum ab exitu Hungarorum e Scitia usque ad exordium Regiminis S. Stephani, ab anno Christi 373-1000*, reprezintă partea a III-a a celei de-a doua decade a lucrării *Curiosiora et selectiora variarum scientiarum miscellanea. Ibidem*, f. 25 r; pentru aceasta, vezi <https://www.e-rara.ch/zut/content/structure/3904938>.

¹⁴¹ *Epitome chronologica rerum Hungaricarum et Transilvanicarum a D. Stephano ad annum 1736 producta, dum Illustrissimus Comes Paulus Haller de Hallerstein etc. in Al. ac Regio Princ. Societ. Jesu Academia Claudiopolitana theses universae Philosophiae e praelectionibus Georgii Daroczi Societ. Jesu etc. publice propugnaret, 1737, Claudiopolis, Typ. Acad. S. Jesu per Simeonem Thadaeum Weichenberg etc. Catalogus*, f. 25 r.

¹⁴² *Ibidem*, f. 28 r.

¹⁴³ *Thoroczkay Josephi de eadem etc, Inscriptiones Romano-Transilvanicae honoribus Excell. Ill. Andreae ab Hadik etc. oblatae, Claudiopoli, Typ. Coll. Acad. Societ. Jesu, 1767, vol. 1 in folio supra thecam*; despre această lucrare, vezi János Fridvaldszky Sr, *A források mélyére nézve. Fridvaldszky János SJ (1730-1784) polihisztor élete és öröksége* (S.l.: s.n., 2018), 42-45, <https://mek.oszk.hu/18000/18012/18012.pdf>.

1756-1757, se păstra „supra thecam”¹⁴⁴. Tot așa se păstrau fragmentele unui manuscris al lui Samuil Klein „de origine Valachorum in Transylvania”¹⁴⁵. Este consemnată și lucrarea lui Vasilie Papp, *Dissertatio inauguralis historico-medica de funeribus plebejis Daco-Romanorum sive hodiernorum Valachorum, et quibusdam circa ea abusibus perpetuo respectu habito ad veterum Romanorum funera* (Viena, 1817)¹⁴⁶.

Mult mai consistentă era secțiunea de istorie ecleziastică, dar ea nu mai poate fi reconstituită datorită deteriorării manuscrisului, fiind păstrate doar consemnările cărților până la litera F. Între ele, se remarcă totuși două lucrări ale lui Ignace Hyacinthe Amat de Graveson utilizate ca manuale pentru studiile teologice, în ediții din 1727 apărute la Veneția, respectiv Augsburg și Graz¹⁴⁷, ediția în șase volume a anelilor ecleziastice publicate de Augustinus Sartorius¹⁴⁸, un volum de excerpte din *Acta Sanctorum Ungariae*¹⁴⁹ și o ediție romană a istoriilor ecleziastice scrise de Eusebiu din Cezareea și Rufinus din Aquileea¹⁵⁰.

Foarte bogate erau secțiunile cărților de drept laic, respectiv ecleziastic și canonic, dar pentru cea dintâi o mare parte a filelor s-a pierdut. Se poate însă

¹⁴⁴ *Catalogus*, f. 24 v-25 r. Despre această copie a *Hronicului* lui Dimitie Cantemir, vezi Ioan Chindriș, „Secolele Bibliiei de la Blaj”, în Idem, *Cultură și societate în contextul Școlii Ardelene* (Cluj-Napoca: Cartimpex, 2001), 236.

¹⁴⁵ *Ibidem*, f. 26 r: „manuscriptum Valachicum, ex quo solum modo 11 filerae supersunt”.

¹⁴⁶ *Ibidem*, f. 27 r. Vezi ediția modernă a acestei lucrări, în limbile română și maghiară: *Temetkezési szokások az erdélyi románoknál. 181 / Obiceiuri de înmormântare la românii ardeleni. 1817* (Budapest: Györfly István Néprajzi Egyesület, 2006).

¹⁴⁷ Amat de Graveson Fr. Ignat. Hiacynt. S. Facult. Parisien. Doctoris, *Historia ecclesiastica Veteris Testamenti in rem theologiae candidatorum, per sex mundi aetates in orbe condito ad natale usque J. Christi etc., Venetiis, 1727, apud Jo. Baptisti Recurti, vol. 1 in 4°*; Detto, *Historia ecclesiastica variis colloquiis digesta, ubi pro theologiae candidatis res praecipuae, non solum ad historiam, sed etiam ad dogmata, critica, pertinentes, per breves interrogationes et responsiones ordine collocantur, distributa vero in tomos novem et continuata a saeculo Ecclesiae primo usque ad annum 1721, sub calcem operis annexae sunt tabulae chronologicae 14 in quibus textitur series Romanorum Pontificum, Patriarcharum Orientis etc., editio in Germania secunda, Augustae Vindelicorum et Graecii, sumpt. Philip. et Mart. Veith et Joan. fratris haeredum, 1727, volumen 1 in folio. Catalogus*, f. 29 v.

¹⁴⁸ *Baronii Odorici Reynaldi Cardinalis et Jac. de Laderchio Faventini, Compendium Annalium Ecclesiasticarum. Tom. primus ab adventu D. N. Jesu Christi usque ad Arcadii et Honorii Imperatoris etc., autore Augustino Sartorio, Pragrae, 1736, volum. 1 in 8vo etc.* (urmează descrierea celorlalte cinci volume). *Ibidem*, f. 29 v-30 r.

¹⁴⁹ *Bollandi Joannis Societ. Jesu theologi ejusque continuatorum etc., Acta sanctorum Ungariae prolegomenis et notis illustrata, pars secunda honoribus Ill. DD. Comitibus Caroli Eszterházi de Galanthe etc., 1744 etc., Tyrnaviae, typ. Acad. Soc. Jesu, volumen 1 in 8 minori, supra thecam. Ibidem*, f. 30 r-v.

¹⁵⁰ *Eusebii Pamphili Ecclesiasticae historiae libri novem Ruffino Aquilejensi interprete, ac duo ipsius Ruffini libri. Opus in duas partes distributum, quarum altera Eusebii, altera Ruffini libros continet ad Vaticanos mss. codices exactos, labore ac studio F. Petri Thomae Cacciari a Bononia Carmelitae. Accedit postremae partis eiusdem historica dissertatio de vita, fide, ac Eusebiani ipsa Ruffini translatione, una cum indice locupletissimo, Romae, typ. Ant. de Rubeis, 1740 et 41, volumen 1, partes duae in 4°. Ibidem*, f. 31 v.

semnala existența ediției apărute la Cluj, în anul 1779, a codului de legi *Approbatæ Constitutiones* (1653), însoțit de completarea acestuia, *Compilatae Constitutiones* (1669) și de noile articole dietale adoptate începând din 1744 (*Articuli Novellares*)¹⁵¹. Cu privire la legislația regatului Ungariei, existau ediții apărute la Trnava din *Corpus Juris Hungarici*, în trei tomuri, cuprinzând Tripartitul lui István Werbőczy, actele emise în perioada regatului (între 1035 și 1583) și cele dintre anii 1608 și, probabil, 1687¹⁵². Există, de asemenea, ediția Strasbourg, 1649, a comentariului asupra Instituțiilor împăratului Iustinian al juristului umanist german Konrad Rittershausen, însoțit de ediția aceluiași autor din 1629 a Novelelor lui Iustinian¹⁵³ și opera în opt volume a filozofului german al secolului al XVIII-lea Johann Christian Wolff, *Jus naturæ methodo scientifica pertractatum* (Halle, 1742-1748)¹⁵⁴.

Pentru dreptul canonic, existau actele conciliare și decretele pontificale publicate de de Lorenzo Brancati (în edițiile Köln, 1684, și Venetia, 1706)¹⁵⁵, Jean

¹⁵¹ *Ibidem*, f. 37 r.

¹⁵² *Werboczi Stephani Corpus Juris Hungarici, seu Decretum generales inclyti regni Hungariae partiumque eidem adnexarum in tres tomos distinctum etc. Tomus 1um continens Opus Tripartitum Juris Consuetudinarii Eiusdem Regni, Tyrnaviae, typ. Acad. Societ. Jesu, 1740. Tomus 2um continens Decreta, Constitutiones et articulos Regum Incl. Reg. Hung. ab anno 1035 ad annum post sesquimilessimum octogesimum tertium publicis comitiis edita, Tyrnaviae, per Leopoldum Berger, 1734. Vol. 1um in folio. Volumen 2um, Novellae seu articuli Diaetales Regni Hung. in diversis generalibus diaetis per status et ordines eiusdem Regni Hung. post priorem Decreti Generalis expressionem conditi ac per suas Majestates Regias confirmati (sine frontispicio) ab anno 1608 usque ad annum 17.* [anul a fost tăiat și corectat ulterior: 1741] *cum indice alphabetico rerum etc. Item Forma processus Judicii criminalis seu praxis criminalis Serenissimo Regi Josepho Primo dicata sump. Eminentiss. Card. a Kollonicz, editio 3^a, Tyrnaviae, typ. Acad. per Leopold. Joseph. Berger, 1732, in folio. Ibidem*, f. 45 r-v. Primele două tomuri reprezentau reeditări ale volumelor apărute mai întâi tot la Trnava, în 1696, iar cel de-al doilea volum, consemnat probabil eronat în catalog datorită lipsei foii de titlu, reeditarea celui apărut tot acolo, în 1698. Vezi descrierea acestora în Károly Szabó, ed., *Régi Magyar Könyvtár*, II (Budapest, 1885), 501-502, nr. 1845, și 528, nr. 1937, iar pentru *Forma processus*, Géza Petrik, *Magyarország Bibliographiája 1712-1860*, I, A-G (Budapest, 1888), 811.

¹⁵³ *Rittershusii Cunradi S. Jesu, Commentarius novus in quatuor libros institutionum Imperialium Divi Justiniani ex manuscriptis et eo praecipue exemplari etc., Argentorati, sumpt. haered. Lazari Zetzneri, 1649. Eodem volumine: Jus Justinianum hoc est Justiniani et aliorum quorundam Imp. Aug. Novellarum mixtarum expositio methodica etc., editio 2^a etc., 1629, volum. 1 in 4to. Ibidem*, f. 43 r; Thomas Duve, „Rittershausen, Konrad”, în *Neue Deutsche Biographie* 21 (2003), accesat în 3.09.2022, <https://www.deutsche-biographie.de/pnd104288639.html>.

¹⁵⁴ *Catalogus*, f. 45 v-46 r, cu menționarea lipsei volumului 5.

¹⁵⁵ *Brancati Laurentii S. R. Ecclesiae Cardinalis, Epitome Canonum omnium, qui in conciliis generalibus ac provincialibus, in Decreto Gratiani, in Decretalibus, in Epistolis et Constitutionibus Rom. Pontificum usque ad nostra tempora continentur, editio in Germania prima, Coloniae Agrippinae, sumpt. Arnoldi Metternich, 1684; Detto, Epitome Canonum etc. usque ad Alexandrum 7^{mi} annum quartum continentur, editio novissima, Venetiis, 1706, apud Antonium Bartoli. Ibidem*, f. 48 v-49 r. O ediție în trei volume sistematizată alfabetic a fost publicată de Ioannes Paulus Paravicino la Köln, în 1728. *Ibidem*, f. 57 r-v.

Hardouin (Paris, 1714)¹⁵⁶ și Louis Bail (ediția Padova, 1723)¹⁵⁷, respectiv Károly Péterfi, pentru Regatul Ungariei (Viena și Bratislava 1742)¹⁵⁸, *Corpus Juris Canonici* (ediția Basel, 1696 și cea în două volume, publicată de Christoph Heinrich Freiesleben, alias Ferromontanus, în 1746)¹⁵⁹, *Magnum Bullarium Romanum* în 11 volume (Luxemburg, 1727-1758)¹⁶⁰ ș.a., dar și actele sinodului greco-catolic de la Zamość (1720)¹⁶¹. Interesul pentru tema unirii rutenilor este ilustrat și de existența unui volum din 1738 conținând decrete referitoare la Biserica acestora¹⁶². Într-un alt volum manuscris erau reunite texte ale decretelor emise de Maria Tereza pe seama clerului român unit¹⁶³. Dintre canoniștii secolului al XVI-lea, se regăsește Giovanni Paolo Lancellotti, care a încercat, din însărcinarea Papei Paul al IV-lea, să realizeze o codificare a dreptului canonic

¹⁵⁶ *Harduini Joannis S. Jesu, Conciliorum Collectio Regia maxima ad P. Philippi Labbei et P. Gabrielis Cossortii S. Jesu haud modica accessione facta et emendationibus plurimis additis praesertim ex cc. manuscriptis, cum novis et locupletatis indicibus, tomi duodecim* (sunt consemnate primele 5 volume). *Ibidem*, f. 55 r-v.

¹⁵⁷ *Ball Ludovici Abbavillaci Doct. Theolog., Summa conciliorum omnium, ordinata, aucta, illustrata ex Merlini, Joverii, Baronii, Binii, Coriolani, Sirmundi aliorumque collectionibus ac manuscriptis aliquot, cum annotationibus et controversiis partim dogmaticis, partim historicis, ac verborum indice locupletissimo etc., ea porro in sex classes distribuitur: 1^a Concilia exhibet V. Testamenti; 2^a Concilia Orientalia; 3^a Concilia Occidentalia; 4^a Vulgata provincialia; 5^a Regionibus variis addita; 6^a Decreta aliquot Pontificia, ac Synodos diaecesanos etc., Patavii, ex typ. Seminarii, 1723, apud Joan. Manfre. *Ibidem*, f. 47 r-v.*

¹⁵⁸ *Peterfy Caroli e S. Jesu S. Concilia Ecclesiae Romano-Catholicae in R. Hung. celebrata ab anno Christi 1016 usque annum 1715 etc. Pars prima in qua Constitutiones ab anno Christi 1016-1544 prodeunt Viennae Aust., typ. Kalinodiana 1742, Sereniss. et Potentiss. Mariae Theresiae dicata. Pars secunda S. Conc. Ecclesiae Rom.-Cath. In Reg. Hung. anno 1016-1734 etc. In hac parte ab anno 1657-1734 prodeunt Francisco tercio Duci Lotharingiae dicata, Posonii, typ. haeredum Rogerianorum, 1742. Volum. 1 in folio. *Ibidem*, f. 58 r.*

¹⁵⁹ *Corpus Juris Canonici emendatum et notis illustratum, Gregorii 13um Pont. Max. Jussu editum, indicibus titulorum et canonum omnium nova methodo concinnatis, et appendice Pauli Lancellotti Perusini adauctum etc., Coloniae Munatiana Imp. Joan. Georgii et Eman. König, 1696, in 4° minori. *Ibidem*, f. 51 r-v.*

¹⁶⁰ *Bullarium Magnum Romanum a Beate Leone Magno usque ad S. D. N. Benedictum 13um opus absolutissimum Laertii Cherubini praestantissimi Jurisconsulti Romani, a D. Angelo Maria Cherubino, monacho Cassinensi, deinde a RR. PP. Angelo a Lantusca et Joanne Paulo a Roma Ord. Min., ac tandem eorum cura qui recentiorum Pontificum Constitutiones hactenus promulgatas collegerunt, illustratum et auctum. Editio novissima 11mi voluminibus comprehensa, accedunt prout in editione romana Vitae omnium Pontificum, appendices, insuper suis locis restitutis, cum rubricis, summiariis, scholiis et indicibus locupletissimis. Tomus primus a B. Leone Magno ad Paulum 4um juxta exemplar Romae, ex typ. R. Cam. Apostolicae 1638, Luxemburgi, sumpt. Andreae Chevalier, 1727 etc. (urmează descrierea celorlalte volume, cu mențiunea despre lipsa volumului 10). *Ibidem*, f. 49 r-50 r, și 53 v-54r, 53 r, pentru cele două volume ale ediției din 1746.*

¹⁶¹ *Synodus Provincialis Ruthenorum habita in civitate Zamosciae anno 1720 Sanctissimo D. N. Benedicto Papa 13 dicata, Romae, 1724, typ. S. Con. de Prop. Fide, vol. 1 in 4°. *Ibidem*, f. 60 v.*

¹⁶² *Rescripta et Decreta RR. PP. Ecclesiam Ruthenicam spectantia 1738, vol. 1 in quarto minori. *Ibidem*, f. 59 v.*

¹⁶³ *Ibidem*, f. 56 v.

(într-o ediție apărută la Lyon, în 1588, și o alta, în cinci volume, la Veneția, în 1704)¹⁶⁴. Pentru secolul al XVII-lea, sunt menționați portughezul Agostino Barbosa și polonezul Paweł Piasecki, cu tratate despre atribuțiile și autoritatea episcopilor (cel dintâi, în ediția Veneția, 1707)¹⁶⁵, francezii Jean Cabassut, cu cel despre concilii (edițiile Veneția, 1703, și Trnava, 1764)¹⁶⁶, și Pierre de Marca, autor al tratatului consacrat libertăților Bisericii galicane (ediția Frankfurt, 1708)¹⁶⁷, ori belgianul Zeger Bernard van Espen, adept al teoriilor galicane și janseniste în tratatul său de drept canonic (ediția Köln, 1748)¹⁶⁸, iar din secolul al

¹⁶⁴ *Lancelloti Pauli Joannis J. O. Perusini Institutiones Juris Canonici de mandato Pauli Papae 4^{ti} conscriptae, et in Aula Romana ab Illustribus viris recognitae. Editae tandem privato quidem se foelici nomine conscriptoris, continentes litteram puriorem cum glossis antiquis et modernis n. p. ipsius Lancellotti, Bartholini, Timothei, Riceij, Solierii etc. Liber primus De personis, 1704, Venetiis, apud Jacobum Tomasinum etc.* (urmează descrierea celorlalte volume). *Volumina 5 in 8vo. Detto, Institutiones Juris Canonici, quibus Jus Pontificium singulari methodo libri quatuor comprehendium etc., his accesserunt interpretationes, quas Glossas vocant, quibus loca omnia, unde contextus desumptus est, indicantur etc. Novissime accesserunt casuum ut vocant positiones, annotationesque nonnullae, quae ad huius Juris scientiam commodum studiosis praebent aditum Joanne Baptista Bartolino Perusino I. C. Authore etc. Lugduni, apud Gulielmum Rovilium, 1588. Volum. 1 in 4°. Ibidem, f. 56 r-v; Alphonse Van Hove, „Giovanni Paolo Lancelotti”, în *The Catholic Encyclopedia*, vol. 8 (New York: Robert Appleton Company, 1910), accesat în 3.09.2022, <https://www.newadvent.org/cathen/08774a.htm>.*

¹⁶⁵ *Barbosae Augustini J. U. D. Lusitani, nunc vero Episcopi Ugentini, De officio et potestate Episcopi, sive pastoralis sollicitudinis tripartita descriptio etc., Venetiis, 1707, apud Natalem Feltrini etc. Catalogus, f. 47 v-48 r. Piasecii Pauli Praxis Episcopalis Ecclesiastica omnia et singula officium potestatemque Episcoporum concernentia complectens in qua varia summorum Pontificum etc. decreta ex probatissimis exemplaribus referuntur, accessit huic tertiae editioni tractatus de Jurisdictione Episcoporum Germaniae etc., Coloniae Agrippinae, 1605, volumen 1 in 8vo. Ibidem, f. 58 v. În cazul lucrării lui Piasecki, anul este consemnat greșit, prima ediție a lucrării a apărut în Germania doar în anul 1615, cf. <https://polona.pl/preview/f6d95b9e-327b-4e72-8dbe-747b52018a6f>.*

¹⁶⁶ *Cabassutii Joannis Aquisextiensis Presbyteri Congr. Oratorii Domini Jesu, Noticia Conciliorum S. Ecclesiae, in qua elucidantur exactissime, tum S. Canones, tum veteres, novique Ecclesiae ritus, tum praecipue partis ecclesiasticae historiae etc., Tyrnaviae, typ. Collegii Acad. Soc. Jesu, 1764, in 8vo; Detto, Editio altera prior, Venetiis, 1703, apud Antonium Bartali, vol. 1 in 8vo. Catalogus, f. 50 r-v.*

¹⁶⁷ *De Marca Petri Archi Episcopi Parisiensis dissertationum de concordia sacerdotii et imperii, seu de libertatibus Ecclesiae Gallicanae libri octo etc. Editio in Germania prima, quibus accesserunt eiusdem authoris dissertationes ecclesiasticae varii argumenti, Francofurti, apud Thomam Fritsch, 1708. Detto, Dissertationes selectae ecclesiasticae tractatum de concordia sacerdotii et imperii illustrantes, cum indice rerum. Volum. 1 in folio. Ibidem, f. 52 v.*

¹⁶⁸ *Van Espen Bernardi Zegeri Presbyteri J. U. D., Ss. Canon. Prof. in Academia Lovaniensi, Jus Ecclesiasticum universum hodiernum disciplinae praesertim Belgii, Galliae, Germaniae et vicinarum provinciarum accomodatam, ex ipsis S. Scripturae litteris, Ss. Canon. Conciliorum tum Oecumenicorum, tum Synodaliū Decretis, PP. Manuscriptis etc., depromptam, omnia ex ipsismet fontibus etc., editio in Germania 4ta novis quibusdam additamentis locupletata Belgica venustior, etc., tomus primus continens operum partes tres priores. Pars 1 De personis. Pars 2 De rebus. Pars 3 De iudiciis, delictis et poenis ecclesiasticis. Coloniae Agrippinae, ex Officina Metternichiana, 1748, vol. primum in folio (urmează descrierea volumului II). Alte două lucrări ale sale consemnate*

XVIII-lea, lucrările juridice ale iezuitului german Franz Schmalzgrueber, care au devenit normative pentru Curia Romană¹⁶⁹, sau tratatul despre sinoadele diecezane al Papei Benedict al XIV-lea¹⁷⁰. Sunt consemnate și lucrări polemice, precum cea a cretanului Nicolae Comnen Papadopoulos¹⁷¹, ori a italianului Daniello Concina¹⁷². Nu lipsesc autori care au fundamentat programul de reformă din perioada iosefinismului: Joseph Valentin von Eybel, cu prima ediție a tratatului său de drept ecleziastic¹⁷³, Justinus Febronius (Johann Nikolaus von Hontheim), cu un volum al tratatului său definitiv pentru doctrina febronianismului (ediția Frankfurt și Leipzig, 1773)¹⁷⁴, Josef Johann Nepomuk Pehem, cu un volum din prelegerile sale de drept ecleziastic¹⁷⁵ și Paul Joseph

sunt: *Dissertatio canonica de intercessione sive de interventione Episcoporum pro reis apud Principes et magistratum civiles, et de confugientibus ad Ecclesiae, sive de immunitate locali seu asylo templorum etc., Coloniae Agrippinae, 1748; Jus Ecclesiasticum in epitome redactum, ac subiunctis brevibus sententiis atque argumentis studii patristici instructam etc. Editio novissima et correctata, Cillejae, apud Franc. Joseph. Jenko, 1795, partes 4^{or}, volum. 4^{or} in 8°. Ibidem, f. 61 r-62 r.*

¹⁶⁹ Schmalzgrueber Francisci S. Jesu Ss. Theol. et Ss. Canon. Doct. in alma Universitate Ingolstadt. prof., *Judex Ecclesiasticus seu Decretalium Gregorii 9 Pont. Max. Liber primus, Brevi methodo ad discentium utilitatem expositus etc., Ingolstadii, sumptibus Jo. Andr. de la Haye, typ. Thom. Gras., 1711.* Urmează descrierea volumului II (*Ingolstadii, 1712*), III-IV (*Clerus saecularis et regularis Decretal. liber 3 etc., Ingolstadt., 1714, 1715*) și V (*Sponsalia et Matrimonium seu Decretalium Gregorii 9 Pont. Max. Lib. 4, Dilingae, 1726*). *Ibidem*, f. 59 v-60 r; von Schulte, „Schmalzgrueber, Franz”, în *Allgemeine Deutsche Biographie* 31 (1890), accesat în 3.09.2022, <https://www.deutsche-biographie.de/sfz78575.html#adbcontent>.

¹⁷⁰ *Benedicti Papae 14ⁱ De Synodo Diocesana libri 13^m, Romae, 1755 etc.* (urmează descrierea celor 13 cărți ale tratatului). *Catalogus*, f. 48 r-v.

¹⁷¹ *Comneni Nicolai Papadopolis Cretensis Abbatis S. Zenobii, Ss. Theol. et Phil. doct. et in Academia Patavina canonum sacrorum interpretis, Praenotationes mystagogicae ex Jure canonica, sive responsa sex in quibus una proponitur commune Ecclesiae utriusque Graecae et Latinae suffragium, de iis quae omnino praemisenda sunt ordinibus sacris, atque obitur ex Graecia adversus calumniatores defenditur, et praecipuae Photianorum ineptiae refelluntur, Patavii, ex typ. Semin., 1697, vol. 1 in folio. Ibidem*, f. 50 v. Despre autor, vezi Violeta Barbu, „Țările Române și disputele în jurul dogmei primatului papal (secolul al XVII-lea)”, *SMIM XXIV* (2006): 208-209.

¹⁷² *Concinae Danielis Ord. Praed. Ss. Theol. Doct., Defensio Decretorum Concilii Tridentini et Apostolicarum Constitutionum Ecclesiae Romanae in causa paupertatis monasticae adversus duos libros inscriptos Vita claustralis et Vindiciae regularium etc. ad Pontificem Maximum Benedictum 14, Bononiae, 1745, prostant Venetiis etc. Catalogus*, f. 51 r.

¹⁷³ *Eybel Valentini Josephi J. U. D. et Juris Ecclesiastici prof. publ. Caes. Reg., Introductio in Jus Ecclesiasticum Catholicorum. Tom. primus comprehendens prolegomena, Viennae, 1777. Detto, Introductio in Jus Ecclesiasticum Catholicorum. Item de singulis sacri Imperii partibus et quae inde prodiit Ecclesiae Catholicae politia, Viennae, 1777. Volum. duos in 8°. Ibidem*, f. 53 v. Prima ediție a tratatului a apărut în patru tomuri și două volume; consemnarea redă doar titlurile primului și celui de-al patrulea tom. Vezi „Eybel, Joseph Valentin”, accesat în 3.09.2022, https://de.wikisource.org/wiki/BLK%C3%96:Eybel,_Joseph_Valentin.

¹⁷⁴ *Febronii Justini De statu Ecclesiae et legitima potestate Romani Pontificis liber singularis ad reuniendas dissidentes in religione Christianos compositus, tomus quartus, ultiores operis vindicias continens, pars prima, Fracofurti et Lipsiae, 1773, volum. 1 in 4°. Catalogus*, f. 53 v.

¹⁷⁵ *Pehen Joannis Nep. etc., Praelectionum in Jus Ecclesiasticum universum methodo docentium utilitati accomodata congestarum, pars 2da comprehendens Jus Ecclesiasticum privatum. Viennae,*

Riegger, cu tratatul de jurisprudență ecleziastică aprobat în mod oficial de Maria Tereza¹⁷⁶.

Mai puțin numeroasă, literatura liturgică conținea totuși, așa cum era de așteptat pentru o bibliotecă monastică răsăriteană, un număr important de cărți românești și grecești și câteva slavone și slavo-române. Dintre lucrările de proveniență apuseană, se remarcă ediția latină din 1676 a arhieraticonului grecesc publicat de episcopul antijansenist de Vabres, Isaac Habert¹⁷⁷, evhologhionul Bisericii răsăritene transpus în versiune greacă și latină de dominicanul francez Jacques Goar (ediția Veneția, 1730)¹⁷⁸, lucrarea consacrată liturghiilor Bisericilor orientale de orientalistul francez Eusèbe Renaudot¹⁷⁹, *Pontificale Romanum* al Papei Clement VIII (Roma, 1611), *Rituale Strigoniense*, publicat din însărcinarea arhiepiscopului primat Péter Pázmány (Bratislava, 1625), *De rebus liturgicis* a cardinalului Giovanni Bona (ediția Köln, 1674)¹⁸⁰, sau enciclica *Allatae sunt*, adresată misionarilor orientali de Papa Benedict al XIV-lea (1755)¹⁸¹.

Între cărțile grecești, erau Liturgia Sfinților Ioan Hrisostom, Vasile cel Mare și Grigore de Nazianz, care cuprindea și ritul ordinării, și cea a Sfântului Ioan Damaschin, un Horologion din 1746 (fără menționarea locului apariției), un Evhologhion tipărit la Roma, în anul 1754 (existent în două exemplare), un Minologhion în două volume pentru toate lunile anului, un Penticostar în trei volume, precedat de Triod, o Psaltire însoțită de Horologion și Minologhion (fără consemnarea locului și anului publicării), un Triod în două volume din anul 1738

apud Antonium Jassler, 1791, volum. 1 in 8. Ibidem, f. 58 r; von Schulte, „Pehem, Josef Johann”, în Allgemeine Deutsche Biographie 25 (1887), accesat în 3.09.2022, <https://www.deutsche-biographie.de/sfz94414.html?language=en>.

¹⁷⁶ *Rieger Josephi Pauli, Juris Ecclesiastici Prof. Publ. Ord. Institutionum Jurisprudentiae Ecclesiasticae, pars prima, Principia Juris Ecclesiastici communis eiusque adminicula continens, editio secunda, Vindobonae, 1771 etc.* (urmează descrierea părților a treia și a patra, apărute în 1772-1773, respectiv a părții a doua, în ediția nouă din 1777); prima parte exista și în cea dintâi ediție, din anul 1765, iar partea a treia în ediția nouă din 1778. *Catalogus, f. 59 r-v; Herbert Kalb, „Riegger, Paul Joseph Ritter von”, în Neue Deutsche Biographie 21 (2003), accesat în 3.09.2022, <https://www.deutsche-biographie.de/gnd100391168.html#ndbcontent>.*

¹⁷⁷ *Archieraticon liber pontificalis Ecclesiae Graecae nunc primum ex regiis manuscriptis Euchologiis aliisque probatissimis monumentis collectus Latina interpretatione, notis ac observationibus auctas antiquitatis ecclesiasticae plenissimae etc., Parisiis, apud Ludovicum Bilaine, 1676, vol. 1 in folio. Catalogus, f. 63 r.*

¹⁷⁸ *Goar Jacobi Ord. Praedicatorum Rituale Graecorum complectens ritu et ordines divinae Liturgiae cum pluribus manuscriptis collatum, editio 2^a accuratior, Venetiis, 1730, vol. 1 in folio. Ibidem, f. 64 r.*

¹⁷⁹ *Renaudotii Eusebii Liturgiarum orientalium collectio, Parisiis, 1716, tomi duo, vol. duo in 4°. Ibidem, f. 66 r.*

¹⁸⁰ *Ibidem, f. 66 r, 65 r, 63 v.*

¹⁸¹ *Benedicti 14ⁱ Papae Epistola encyclica ad missionarios per Orientem deputatos, de ritibus Ecclesiae Graecae aliorumque orientalium conservandis, vol. 1 in 8°. Ibidem, f. 63 r.*

(?) (fără menționarea locului apariției)¹⁸². Destul de succint sunt descrise și câteva cărți slavone și slavo-române: un Ceaslov slavo-român¹⁸³, un Liturghier slavon și un altul slavo-român manuscris¹⁸⁴.

Cele mai vechi cărți românești descrise mai detaliat provin, cu excepția Psaltirii din 1651, tipărită la Alba Iulia, din centrele tipografice extracarpătice: *Psaltirea de-nțăles* (Psaltirea slavo-română) și *Parimiile preste an* tipărite de mitropolitul Dosoftei (Iași, 1680 și 1683), *Sfânta și Dumnezeiasca Evanghelie elinească și rumânească* (Evanghelia greco-română, tipărită de ieromonahul Antim Ivireanul, București, 1693)¹⁸⁵, Mineiul tipărit de episcopul Mitrofan (Buzău, 1698)¹⁸⁶, Evhologhionul tipărit de episcopul Antim Ivireanul (Râmnic, 1706)¹⁸⁷, Triodul tipărit de episcopul Inochentie (Râmnic, 1731), Penticostarul tipărit de episcopul Clement (Râmnic, 1743), Evanghelie (București, 1760)¹⁸⁸. Ceva mai târziu sunt cărțile provenind din tipografia de la Blaj: Penticostar (1768)¹⁸⁹, Triod (edițiile 1771 și 1813), Strastnic (1804), Apostol (1814), Catavasier (1824)¹⁹⁰. O lucrare fără foaie de titlu era probabil un Arhieraticon¹⁹¹.

Cărțile de matematică și fizică erau puțin numeroase și nediferențiate foarte clar de cele filosofice, cele două discipline fiind integrate programei destinate cursanților facultății filosofice. Astfel se explică prezența unor manuale precum cele ale filosofului și matematicianului italian Edoardo Corsini (volumele consacrate logicii, fizicii particulare, adică astronomiei și geografiei, și metafizicii, în ediția apărută la Florența, în 1731-1733, și geometriei, în ediția Florența,

¹⁸² *Ibidem*, f. 63 v, 64 v, 64 r, 65 r, 65 v-66 r, 67 r. Mai este consemnat un *Triodion, Pentecostale, Epistolare et Horologion Graecum sine compactura in cruda supra thecam. Ibidem*, f. 67 r.

¹⁸³ *Breviarium lingva Slavica cum instructione Valachica, eleganti tipo rubro et nigro editum, sine frontispicio in 8° minori. Ibidem*, f. 63 v.

¹⁸⁴ *Liber liturgicus lingva Slavica, vol. 1 in folio; Liturgia lingva Slavica, Valachica instructione, cum diverso, monstruoso et artificioso apparatu litterarum initialium, item cum variis imaginibus, manuscripta, perditum habens frontispicium. Vol. 1 in 4°. Ibidem*, f. 64 v.

¹⁸⁵ *Ibidem*, f. 66 r, 65 v, 66 v.

¹⁸⁶ Sunt consemnate două volume in folio pentru lunile martie, aprilie, mai, iunie, iulie și august; conform repertoriului lui Ion Bianu și Nerva Hodoș, din *Bibliografia românească veche*, tom I, 1508-1716 (București, 1903), 365-369, nr. 111, prima ediție a acestuia a apărut în 12 volume in 4°. *Catalogus*, f. 64 v-65 r.

¹⁸⁷ *Catalogus*, f. 64 r.

¹⁸⁸ *Ibidem*, f. 66 v-67 r, 65 v, 64 r.

¹⁸⁹ *Ibidem*, f. 65 v. Cartea este consemnată cu anul 1760, dar descrierea („acum întie așediat și tipărit etc. sub stepânirea Înălțatei Împărătesei Mariei Theresiei, cu benecuventari quelor mai mari”) corespunde titlului ediției din 1768 (Ioan Bianu, Dan Simonescu, *Bibliografia românească veche*, tom IV, *Adăogiri și îndreptări* (București, 1944), 86, nr. 143). Alte două exemplare ale cărții sunt consemnate tot aici, *supra thecam*.

¹⁹⁰ *Ibidem*, f. 66 v, 63 r, 63 v.

¹⁹¹ *Rânduiala care se face la hirotonia cetetului, cantarețului, ipodiaconului, diaconului, preotului, la poneri archimandriților, la hirotonia episcopului, slusba sântului Miru, la sanțire antimiselor. Vol. 1 in folio. Ibidem*, f. 66 r-v.

1771)¹⁹², ori al fizicianului Giovanni Maria Della Torre (trei volume în ediția Napoli, 1767-1769)¹⁹³, dar și cele ale profesorilor iezuiți de la universitatea din Trnava, Andreas Jaszlinszky și János Keresztély Horváth¹⁹⁴, sau al profesorului de matematică și fizică de la *Collegium Theresianum* din Viena, Pál Makó¹⁹⁵. Mai multe lucrări manuscrise reprezentau note de curs, precum cele ale alumnului de la *Collegium Pazmanianum* din Viena, Ioan Constantin Pataki, viitorul episcop greco-catolic¹⁹⁶.

Ca probă a afirmației de mai sus, în secțiunea cărților filosofice se regăsesc lucrări precum cea a filosofului francez din secolul al XVII-lea Jean-Baptiste Du Hamel, care conține și volume consacrate fizicii (ediția Veneția, 1704)¹⁹⁷, ale matematicianului francez franciscan din secolul al XVIII-lea François Jacquier¹⁹⁸ și un alt volum din tratatul lui Andreas Jaszlinszky¹⁹⁹, toate cu un evident caracter didactic. Autori reprezentativi ai perioadei *Aufklärung*-ului sunt profesorul iezuit

¹⁹² *Corsini Edvardi, Institutiones Mathematicae, ubi Archimedio aliorumque theoremata brevi methodo demonstrantur, Florentiae, 1771, vol. 1 in 8°; Detto, Institutiones Philosophicae et Mathematicae ad usum scholarum, Florentiae, 1731, 1732-1733, tomus 3 et 4°, volum. 3 in 8°. Ibidem, f. 67 v.*

¹⁹³ *De Türrer Joannis, Elementa Physicae, tomus 3us, 1767, tomus 7us, 1768, tomus 8us, 1769. Neapoli, volumina 3^a in 8°. Ibidem, f. 67 v-68 r.*

¹⁹⁴ *Jaszlinszky Andreae S. Jesu, Institutiones physicae duobus partibus comprehensae, editio altera, Tyrnaviae, 1761, volumina duo in 4°; Detto, Editionis primae, pars prima, Tyrnaviae, 1756, vol. 1 in 4°. Horvath Joannis, Physicas generalis, Tyrnaviae, 1770, volumen 1 in 8°. Ibidem, f. 68 v.*

¹⁹⁵ *Mako Soc. Jesu Compendiaria matheseos institutio in usum auditorum [philosophiae], Vindobonae, anno 1763, 1764 et 1771. Editiones tres volumina tria in 8°. Ibidem, f. 69 r.*

¹⁹⁶ *Physica generalis, seu tractatus duo in philosophiam Aristotelis, manuscriptum Joannis Constantini Pataki alumni etc., vol. 1 in 4° supra thecam; Tractatus in physicam particularem authoris incerti, manuscriptum, vol. 1 in quarto, supra thecam; Detto, In Aristotelis libros de ortu et interitu, sine froispicio, nisi authorem habeat Jo. Con. Pataki, volum. 1 in 8° supra thecam; Detto, In octo libros physicae Aristotelis, manuscriptum sine frontispicio, vol. 1 in 4° supra thecam; Detto, In physicam generalis Aristotelis ex libris Joannis Constantini Pataki Collegii Paszmaniani alumni 1705 cum tabula conclusionum philosophicarum in fine, manuscriptum, vol. 1 in 4° supra thecam; Detto, Physici authoris incerti, manuscriptum, vol. 1 in 4° supra thecam; Detto, In octo libros Aristotelis authoris incerti, manuscriptum, vol. 1 in 4° supra thecam ș.a. Ibidem, f. 69 v, 70 r-v. Cu cea mai mare probabilitate, cel puțin unele dintre cele cu autor necunoscut fuseseră redactate de cel menționat. Vezi și Chindriș, „Secolele Bibliiei de la Blaj”, 233, nota 45.*

¹⁹⁷ *Duhammel Bapt. Joan., Philosophia vetus et nova ad usum scholae accomodata in Regia Burgundia olim pertractata, t. 1. Logicam completitur; t. 3. Metaphysicam; t. 4. Physicam generalem; t. 6. Terciam Physicae partem continet (reliqui tomi desunt), editio ultima multo emendatior et auctior, cum figuris acneis et ligneis, Venetiis, 1704, voll. 4 in 12°. Catalogus, f. 89 v.*

¹⁹⁸ *Jacquier Francisci Ord. Minorum, Elementa arithmeticae, algebrae et geometriae praemittenda, Romae, 1760, vol. 1 in 8°; Detto, Institutiones philosophicae ad studia theologica accomodatae, Romae, 1759, 1760, 1761, tomi primi volum. unum, tomi secundi volum. unum, tomi tertii partis primae vol. unum, partis secundae vol. unum etc. Ibidem, f. 89 v.*

¹⁹⁹ *Jaszlinszky Andreae, Institutiones logicae et metaphysicae [sic!], Tyrnaviae, 1756, partes 2, vol. 1 in 4°. Ibidem, f. 89 v-90 r.*

de la universitatea din Viena, Joseph Redlhamer²⁰⁰ și filosofii Karl Steinkellner²⁰¹ și Christian Wolff²⁰². Apar și aici manuscrise ale unor note de curs redactate de viitorii episcopi Ioan Constantin Pataki și Alexandru Rednic²⁰³, dar și manuscrise ale scrierilor filosofice alcătuite de Samuil Micu²⁰⁴.

Secțiunea literaturii patristice și a autorilor medievali este una dintre cele mai bogate ale catalogului, conținând numeroase opere ale autorilor apuseni și răsăriteni, toate în ediții occidentale. Cele mai vechi datează din secolele XV-XVI: opera sfântului Antonin al Florenței (*opera omnia*, în ediția Nürnberg, 1477-1479, în patru volume), ediția a treia a operei lui Tertulian tipărită de Beatus Rhenanus (Basel, 1539)²⁰⁵, ediția în limba greacă a scrierilor sfântului Vasile cel Mare (Basel, 1551) și o ediție a scrierilor sfântului Ioan Damaschin (Paris, 1577)²⁰⁶.

Numeroase sunt edițiile din secolul al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea, datorate benedictinilor din congregația Saint-Maur: opera sfântului Irineu al Lyonului, realizată de René Massuet, Paris, 1710; a sfântului Atanasie cel Mare al Alexandriei, Paris, 1698; a sfântului Chiril al Ierusalimului, realizată de Antoine-Augustin Touttée, Paris, 1720²⁰⁷; a sfântului Vasile cel Mare, Paris, 1721-1730²⁰⁸; a sfântului Ambrozie al Milanului, Paris, 1687-1690; a sfântului Ieronim, Paris, 1699-1706; a sfântului Ioan Hrisostom, datorată lui Bernard de

²⁰⁰ Redelhamer Josephi S. *Jesu Philosophiae naturalis pars 1^a, seu Physica generalis ad praefixam in scholis nostris normam concinnata. Item pars 2^a, Uranologiam, stoechiologiam, meteorologiam, geologiam, mineralogiam, phytologiam, et zoologiam complectens, Viennae Austriae, 1755, vol. 2 in 8° minori. Ibidem, f. 90 v.*

²⁰¹ Steinkellner Caroli *Institutiones philosophiae moralis, Vindobonae, 1772, vol. secundum, prim. deest, in 8°; Detto, aliud exemplar pariter secundi volluminis. Ibidem, f. 90 v-91 r.*

²⁰² Wolfii Christiani opera, *Philosophia rationalis, sive logica, methodo scientifica pertractata, Veronae, 1735, voll. primum. Psychologia empirica; 1736, voll. secund. Philosophia prima, sive ontologia; 1736, voll. tertium. Psychologia rationalis; 1737, 4um. Theologia naturalis; 1738, part. duae voll. 5 et 6um. Philosophia practica universalis methodo scientifica pertractata; 1739, partes duae voll. 7 et 8um in 4°. Ibidem, f. 91 r-v.*

²⁰³ *Tractatus philosoph. m.s. in Aristotelis doctrinam scriptus a Ioan. Con. Pataki Coll. Pazmaniani alumni 1704, voll. 1 in 4 supra thecam; Tractatus in universam logicam m.s. Arist. scriptus per Alexandrum Rednik 1740, voll. 1 in 4 supra thecam. Ibidem, f. 91 v.*

²⁰⁴ Klein Samuelis Ord. S. Basilii M. Monachi Blasiensis, *manuscriptum Valachicum Logicae, Viennae Austriae, 1781, voll. 1 in 4 supra thecam; Detto, aliud philosophicum manuscriptum Valachicum, voll. 1 in 4 supra thecam. Ibidem, f. 90 r. Vezi și Chindriș, Iacob, Samuil Micu în mărturii, 26.*

²⁰⁵ Vezi „The Tertullian Project - Early Editions, Translations & Studies (1450-1850)”, accesat în 3.09.2022, <https://www.tertullian.org/editions/editions.htm>.

²⁰⁶ *Catalogus, f. 71 r-v, 85 v-86 r, 73 r, 78 v-79 r.*

²⁰⁷ Anul publicării conform Michael Ott, „Antoine-Augustin Touttée”, în *The Catholic Encyclopedia (1913)*, accesat în 3.09.2022, [https://en.wikisource.org/wiki/Catholic_Encyclopedia_\(1913\)/Antoine-Augustin_Toutt%C3%A9](https://en.wikisource.org/wiki/Catholic_Encyclopedia_(1913)/Antoine-Augustin_Toutt%C3%A9).

²⁰⁸ O ediție latină anterioară a operei acestuia este cea realizată de ieziții Fronton du Duc și Andreas Schott: *Opera quae latine exstant omnia etc., accedunt notae RR. PP. Frontonis Ducaci et Andreae Schott S. Jesu theologorum cum indicis copiosis, Coloniae Agrippinae, sumpt. Antonii Hierat, 1617, vol. 1 in folio. Catalogus, f. 73 r.*

Montfaucon, Paris, 1718-1738; a sfântului Augustin, Paris, 1679-1700; a sfântului Grigore cel Mare, Paris, 1705²⁰⁹; a sfântului Anselm de Canterbury, realizată de Gabriel Gerberon, Paris, 1721; a sfântului Bernard de Clairvaux, datorată lui Jean Mabillon, Paris, 1690²¹⁰.

Mai sunt consemnate o ediție a operei lui Dionisie Areopagitul, adnotată de iezuitul Balthasar Cordier (Paris, 1644); a lui Iustin Martirul și Filosoful (Köln, 1686); a lui Clement al Alexandriei, datorată lui Friedrich Sylburg (Köln, Schrey & Meyer, 1688); a sfântului Ciprian, cu adnotările lui Jacobus Pamelius (ediția Köln, 1617); a sfântului Epifanie episcopul Salaminei, publicată de Jacques de Billy (Köln, 1617), și o alta, a iezuitului francez Denis Pétau (Paris, 1622); a sfântului Hilarius de Poitiers (Köln, 1617); a sfântului Grigore de Nazianz, datorată aceluiași Jacques de Billy și lui Frédéric Morel (ediția Köln, 1690); a sfântului Grigore de Nyssa, cu notele lui Fronton du Duc și ale altora (Köln, 1617); a lui Ioan Casian, cu comentariile benedictinului Alard Gazet (Paris, 1642); a sfântului Chiril al Alexandriei, elaborată de Jean Aubert (Paris, 1638); a predicilor lui Petru Crisologul, episcopul Ravennei, publicate de franciscanul Martin del Castillo (Lyon, 1676)²¹¹; a Papei Leon I cel Mare (Lyon, 1700); a sfântului Ioan Scărarul, realizată de iezuitul Matthäus Rader (Paris, 1633); a sfântului Maxim Mărturisitorul, publicată de patrologul dominican francez François Combefis (Paris, 1675); a lui Beda Venerabilul (Köln, 1688); a episcopului Ostiei Petrus Damianus, publicată de benedictinul italian Constantino Gaetani (Paris, 1642); a sfântului franciscan Bonaventura (Lyon, 1668)²¹², și *Maxima bibliotheca veterum patrum, et antiquorum scriptorum ecclesiasticorum*, inițiată de patrologul francez din secolul al XVI-lea Marguerin de la Bigne, în 27 de volume (ediția Lyon, 1677)²¹³.

Alte câteva ediții datează din secolul al XVIII-lea: scrierile sfântului Efrem Sirul, în limbile greacă, aramaică și latină (Roma, 1737-1746); scrisorile sofistului Libanios, traduse în limba latină de istoricul și ebraistul german Johann Christoph Wolf (Amsterdam, 1738); scrisorile lui Isidor Pelusiotul, publicate în

²⁰⁹ Acesta este prezent în catalog (în secțiunea lucrărilor teologice) și cu o ediție a *Liber regulae pastoralis*, apărută la Viena, în 1767, bazată pe ediția anterioară a călugărilor benedictini. *Ibidem*, f. 99 r.

²¹⁰ *Catalogus*, f. 83 r, 71 v-72 r, 78 r, 72 v-73 r, 71 r, 82 r-v, 76 v, 72 r-v, 81 v-82 r, 71 v, 74 r.

²¹¹ Acesta este consemnat și în secțiunea predicatorilor (vezi supra, nota 55).

²¹² *Ibidem*, f. 79 r-v, 83 v, 76 v-77 r, 77 r-v, 80 r-v, 82 v-83 r, 81 r, 81 r-v, 76 r-v, 77 v-78 r, 85 r, 83 v-84 r, 77 r, 84 r-v, 73 r-74 r, 85 r-v, 75 v-76 r.

²¹³ Cu excepția volumului 26, care lipsea. Exista și primul dintre cele două volume de note critice alcătuite călugărul maurist Denis-Nicolas Le Nourry: *Aparatus ad bibliothecam maximam veterum Patrum et antiquorum scriptorum ecclesiasticorum etc., Parisiis, apud Jo. Anisson, 1703, in folio*. *Ibidem*, f. 74 v-75 v; John B. Peterson, „Marguerin de la Bigne”, în *The Catholic Encyclopedia (1913)*, accesat în 3.09.2022, [https://en.wikisource.org/wiki/Catholic_Encyclopedia_\(1913\)/Marguerin_de_la_Bigne](https://en.wikisource.org/wiki/Catholic_Encyclopedia_(1913)/Marguerin_de_la_Bigne); Francis Mersman, „Denis-Nicolas Le Nourry”, în *The Catholic Encyclopedia (1913)*, accesat în 3.09.2022, [https://en.wikisource.org/wiki/Catholic_Encyclopedia_\(1913\)/Denis-Nicolas_Le_Nourry](https://en.wikisource.org/wiki/Catholic_Encyclopedia_(1913)/Denis-Nicolas_Le_Nourry).

limba latină cu notele lui Konrad Rittershausen, Andreas Schott și Pierre Poussines (ediția Veneția, 1745); cronică lui Prosper de Aquitania, care relatează evenimentele petrecute până la cucerirea Romei de către vandali (455) (ediția Veneția, 1744)²¹⁴ – o lucrare ce trebuia inclusă mai degrabă în secțiunea istoriei laice; scrierile lui Ioan Damaschin, în versiune greacă și latină, editate de istoricul francez Michel Le Quien (ediția apărută la Veneția, în 1748); scrierile sfinților Francisc din Assisi și Anton de Padova, publicate de predicatorul franciscan francez din secolul al XVII-lea Jean de La Haye (ediția Augsburg și Regensburg, 1739)²¹⁵; *Summa theologica* a sfântului Toma d'Aquino, în ediția venețiană îngrijită de istoricul dominican italian Bernardo Maria de Rubeis (1745-1753)²¹⁶. Tot aici trebuie amintită și ediția publicată la Blaj a operelor Sfântului Ioan Damaschin, de către episcopul Petru Pavel Aaron²¹⁷.

Cărțile teologice înfățișează o secțiune la fel de bogată. Se regăsesc aici tratate de teologie dogmatică și morală, precum cele ale francezilor Denis Pétau (ediția Veneția, 1757)²¹⁸, Alexandre Noël (Alexander Natalis), teolog și istoric filojansenist (ediția Veneția, 1772)²¹⁹, Louis Habert, cu similitudine simpatii janseniste, autorul unui tratat utilizat în Seminarul episcopal din Châlons (în două ediții venețiene din 1762 și 1770)²²⁰, Honoré Tournely, adept al galicanismului

²¹⁴ Francis Joseph Bacchus, „Tiro Prosper of Aquitaine”, în *The Catholic Encyclopedia*, vol. 12 (New York: Robert Appleton Company, 1911), accesat în 3.09.2022, <http://www.newadvent.org/cathen/12487a.htm>.

²¹⁵ *Catalogus*, f. 79 v-80 r, 84 r, 83 r-v, 85 v-86 r, 78 r-v, 80 v-81 r.

²¹⁶ *Catalogus*, f. 86 v-87 v. Din cele 28 de tomuri ale acestei ediții (vezi descrierea ei: <https://opac.bncf.firenze.sbn.it/bncf-prod/resource?uri=TO0E048266&v=1>), existau primele 18, legate în 12 volume. Este consemnată și existența unei ediții anterioare, în cinci tomuri (dintre care unul lipsă), cu comentariile cardinalului Thomas Cajetan și explicațiile ulterioare ale lui Serafino Porrecta, apărută la Padova, în 1698. *Catalogus*, f. 86 r-v. Exemplarele (în total 32) dintr-o ediție romană din 1763-1765 sunt consemnate în secțiunea cărților teologice. *Ibidem*, f. 106 v.

²¹⁷ Consemnată la secțiunea cărților teologice, *Catalogus*, f. 96 v: *Damasceni Joannis Presbyteri Hierosolymitani Opera philosophica et theologica, Balasfalvae, 1763, auspiciis Petri Pauli Aaaron Episcopi Fogarasiensis, voll. 1 in 8° minori, exemp. 2*. Cartea a apărut de fapt în două volume, vezi Chindriș, „Secolele Bibliei de la Blaj”, 280.

²¹⁸ *Petavii Dionysii Aurelianensis e S. Jesu, Opus de theologicis dogmatibus nunc primum cum vita auctoris, in septem voluminibus (2 et 4um voll. desunt) etc., Venetiis, 1757, voll. 5 in foll. Catalogus*, f. 104 r.

²¹⁹ *Natalis Alexandri, Theologia dogmatico-moralis [secundum ordinem Catechismi Tridentini Concilii], editio novissima, Venetii, 1772, tomi duo, voll. 1 in foll.* O descriere mai detaliată a acestuia se găsește în secțiunea literaturii patristice și a autorilor medievali, deși includerea lui aici nu este adecvată. *Ibidem*, f. 84 v-85 r, 102 v; „Alexandre, Noël”, în *Encyclopaedia Britannica* 1 (1911), 568, accesat în 3.09.2022, https://en.wikisource.org/wiki/1911_Encyclop%C3%A6dia_Britannica/Alexandre,_No%C3%ABl.

²²⁰ *Habert Ludovici s. facultatis Parisiensis doctoris etc., Theologia dogmatica et moralis ad usum Seminarii Catalaunensis etc.* (urmează descrierea volumelor 1, 3, 4, 5, 6 și 7), *Venetiis, 1770, voll. 6 in 8, Detto, Theologia dogmatica et moralis ad usum Seminarii Catalaunensis, Venetiis, 1762, editio novissima, tomi 8, voll. 8 in 8°. Catalogus*, f. 99 r-v; James Strong, John McClintock, *The Cyclopaedia*

(în ediția Napoli, 1765)²²¹, și Paul Gabriel Antoine, membru al ordinului iezuit, într-una dintre edițiile romane ale tratatului său îmbogățite de Filippo da Carbognano²²², apoi al canonicului de Ypres Pieter Lodewijk Danes, autor al unui tratat alcătuit pentru uzul Seminarului episcopal de aici²²³, al dominicanului italian Daniello Concina, adversar al iezuiților²²⁴, ori ale profesorilor de teologie de la Universitatea din Viena, Augustin Gervasio²²⁵, Joseph Bertieri²²⁶ și

of Biblical, Theological, and Ecclesiastical Literature (New York, 1880), s.v., accesat în 3.09.2022, <https://www.biblicalcyclopedia.com/H/habert-louis.html>.

²²¹ *Tournely Honorati Sacrae Facultatis Parisiensis Doct. ac socii Sorbonici etc., Praelectiones theologicae de Deo et divinis attributis, quas in scholis Sorbonicis habuit, editio ultima prioribus emendatior sub faustissimis posita auspiciis Eminentiss. Dominii Antonini Cardinalis Sersale, tomus primus, Neapoli, 1765, expensis Andreae Migliacio, et reliqua eius volumina, in 4. min. Catalogus*, f. 107 v; Antoine Dégert, „Honoré Tournely”, în *The Catholic Encyclopedia*, vol. 14 (New York: Robert Appleton Company, 1912), accesat în 3.09.2022, <http://www.newadvent.org/cathen/14800a.htm>. Se poate presupune că printre aceste alte volume se aflau cele referitoare la sacramente, utilizate pentru tratatele despre taine redactate în limba română.

²²² *Antoine Gabrielis Pauli S. Jesu SS. Theologiae doctoris et professoris, Theologia moralis universa complectens omnia praecepta morum et principia decisionum omnium conscientiae casuum, suiquaeque momentis stabilita, ad usum parochorum et confessoriorum, pars 1^a in nova hac editione, praeter ea quae operi adjecta fuere anno 1752. Tractatus de actibus humanis, disputatio de antiqua et nova Ecclesiae disciplina circa proscriptioe librorum et notae nonnullae accedunt quas adidit P. T. Philippus de Carboneano Ord. Minor. Obser. Romae 1757. Pars altera continet tractatus de sacramentis Bapt., Euch., Poenit., Extrema Unctio, Ord., Matrim., de censuris. Voll. 2 in 4°*. Exista și un exemplar al părții a doua în ediția Veneția, 1770, și primul volum din *Theologia dogmatica et moralis* (ediția Augsburg, 1757). *Catalogus*, f. 92 v-93 r.

²²³ *Danes Ludovici Petri Castellari in Universitate Lovaniense doctoris, Institutiones doctrinae Christianae sive compendium theologiae dogmaticae et moralis methodo catechetica concinnatum ad usum Seminarii Episcopalis Iprensis, Venetiis, 1733, tomi 2, voll. 2, in 8° minori. Ibidem*, f. 96 v.

²²⁴ *Concinnae Danielis ad theologiam christianam apparatus de locis theologis, Romae, 1751, tomi 2, voll. 2 in 4°; Detto, Theologia christiana dogmatico-moralis, tomi 10, voll. 10, Romae, 1749-50, in 4°. Ibidem*, f. 95 v; H. J. Schroeder, „Daniello Concina”, în *The Catholic Encyclopedia* (New York: Robert Appleton Company, 1908), accesat în 3.09.2022, <http://www.newadvent.org/cathen/04191a.htm>.

²²⁵ *Gervasii Augustini Eremitae Augustiniani in Vindobonensi Universitate SS. Theol. prof. publ., De sacramentis in genere, de Baptismi, Confess. [correct: Confirm., cf. titlului unui alt exemplar], libri tres, in usum academiae juventutis brevi methodo adornati, Vindobonae, 1765, voll. primum in 8, Voll. alterum, De sacramentis Eucha., Poenitentiae, Extrema unctio, Ord. et Matrimonio, libri 5 in usum etc. Praemissa historico-critica dissertatione, Viennae, 1766, in 8°. Catalogus*, f. 98 v-99 r. Autorul a fost predecesorul lui Joseph Bertieri la universitatea vieneză (vezi nota următoare). Werner, „Gervasio, Augustin”, în *Allgemeine Deutsche Biographie*, vol. 9 (1879), 76-77, accesat în 3.09.2022, <https://www.deutsche-biographie.de/pnd133720608.html#adbcontent>.

²²⁶ [*Bertieri Josephi Ord. Eremitarum S. August. in Vindobonensi Universitate SS. Theolog. prof. publ.*], *Theologiae dogmaticae in systema redactae pars altera etc. in usum suorum auditorum edita, Vindobonae, 1782, voll. 1 in 8°*. Prima parte a acestui manual a fost redactată de dominicanul Peter G. Gazzaniga, consemnat în catalog, dar cu alte lucrări. *Catalogus*, f. 94 v, 98 r-v; Giuseppe Pignatelli, „Bertieri, Giuseppe”, în *Dizionario Biografico degli Italiani*, vol. 9, 1967, accesat în 3.09.2022, https://www.treccani.it/enciclopedia/giuseppe-bertieri_%28Dizionario-Biografico%29/; Werner, „Gazzaniga, Peter”, în *Allgemeine Deutsche Biographie*, vol. 8 (1878), 448-449, accesat în 3.09.2022, <https://www.deutsche-biographie.de/pnd100141153.html#adbcontent>.

Wenceslaus Schanza²²⁷. Tratamente utilizate, ținând seama de numărul de exemplare, erau cel de teologie morală despre sacramente alcătuit pentru uzul Seminarului din Périgueux (ediția Padova, 1752)²²⁸ și cel redactat de teologul iezuit slovac Ján Prileský, profesor de teologie la Trnava²²⁹. De remarcat este prezența lucrărilor teologului jansenist flamand Johannes Opstraet, *De locis theologicis dissertationes decem*, în ediția venețiană dedicată Mariei Tereza, și a mai multor volume din *Opera omnia*, în ediția tot venețiană din 1783, între care cele conținând cunoscutele sale tratate *Pastor bonus, seu idea, officium, spiritus et praxis pastorum* (Mechelen, 1689) și *Theologus christianus sive relatio studii et vitae instituendae a theologo qui se ad ordines sacros atque ad directionem animarum disponet* (Leuven, 1691)²³⁰. Aceluiași gen îi aparțin cele câteva lucrări românești mai vechi de învățătură²³¹ sau definire doctrinară²³² apărute în tipografia extracarpatică și tratatele publicate la Blaj în primele decenii ale

²²⁷ Schanza Venceslai AA. LL. Doctoris, *De theologia morali positiones, locis S. Scripturae et traditionis illustratae*, Brunae, 1780, tomi 2, voll. 2, in 8. *Catalogus*, f. 105 v, unde este consemnată prima ediție a tratatului său; autorul a activat din anul 1784 ca profesor de teologie morală la Universitatea din Viena. Otto Schmid, „Schanza, Wenzel”, în *Allgemeine Deutsche Biographie* 30 (1890), 572, accesat în 3.09.2022, https://de.wikisource.org/w/index.php?title=ADB:Schanza,_Wenzel&oldid=-.

²²⁸ *Petrocorensis Seminarii Theologiam tomi 4, voll. 4 et quidem tomi primi exemplaria 6, tomi 2ⁱ exemplaria 2, et tomi 3ⁱ exemplaria 4, et tomi 4ⁱ exemplaria 4, Patavii, 1752, in 8. Catalogus*, f. 104 r.

²²⁹ Prileszky Joannes Baptistae S. Jesu, [*Tractatus theologicus*] *de Poenitentia, Extrema Unctio, Ordine et Matrimonio de anno 1755 in 4, voll. 1; Detto, De sacramentis in genere et in specie de Bapt., Confir. et Eucharistia de anno 1793, voll. 1 in 4*. Alte ediții consemnate ale acestui tratat sunt cele din 1757, 1759 (în două volume) și 1765. *Ibidem*, f. 104 v.

²³⁰ Opstraet Joannis theolog. Lovaniensis *De locis theologicis dissertationes 10, quibus accessit tractatus theologicus de Scripturae Sacri sensu multiplici Nic. Le Gros etc., sub auspiciis amplissimi Praesulis Simonis Ambrosii, Venetiis, 1777, voll. primum in 4 min.; Detto, Opera theologica etc.* (urmează descrierea volumelor existente 2, 3, 5, 6 și 9), *Venetiis, 1783, in 8 minori*. Volumele 5 și 6 conțin scrierile menționate. *Catalogus*, f. 103 r; L. Ceyssens, „Opstraet, Johannes”, în *National Biografisch Woordenboek*, vol. 9 (Brussel: Paleis der Academiën, 1981), 574-577, accesat în 3.09.2022, https://resources.huygens.knaw.nl/retroboeken/nbww/#source=9&page=294&accessor=accessor_index.

²³¹ *Septe Taine a Biserici tiparite cu invacatura shi tota cheltuiala Mariei Sale Ioan Basilie Vaivod etc., in Ias, 1645; Invacatura preotilor pe scurt, despre septe taine ale Biserici, cu drepte dovediri din Pravila Santilor Parinti, in dilele lui Ioan Constandin Vaivod, cu porunca shi cheltuiala Preosantit Metropolitu Theodosie, in Budeu, anul de la dedire lumi 7210 [1702]; Adunare de multe invacaturi, care acum intei s-au tiparit intru aqestiu chipu in dilele lui Scarlat Gica Voivod cu cheltuiala Mitropolitulu Iacob, in Ias, 1757. Catalogus*, f. 106 r, 100 v, 92 r.

²³² *Pravoslavnică marturisire a sebornicestii shi Apost. Biserici a Resaritului, din porunca Prenialtatulu Domnu Ioan Constandin Vaivod, intorse in limba romanescă de Radul Logofatul Grecenul din grece, in tipografia domnesca din Budeu, anul de la didire lumi 7200 [1692]; Detto, a doa oara tiparita din porunca aqueluiasi [corect: a domnitorului Constantin Mavrocordat] cu benecuvantare Preosantitulu Mitropolit al Ungrovlachii Neofit tot acolo [corect: București], anul de la dedire lumi 7253 [1745] etc. *Ibidem*, f. 104 r; Ioan Bianu, Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche*, tom II, 1716-1808 (București, 1910), 87, nr. 244.*

secolului al XIX-lea, acestea din urmă constituind prelucrări ale unora dintre autorii străini menționați mai sus²³³.

Există apoi numeroase lucrări de polemică teologică ale autorilor romano-catolici occidentali, precum *Controversiae* ale iezuitului Roberto Bellarmino²³⁴, expunerea doctrinei catolice a lui Jacques-Bénigne Bossuet (ediția Viena, 1753)²³⁵, scrierile polemice la adresa grecilor ale lui Ioannes Matthaios Caryophyllos²³⁶, Peter Arcudius²³⁷, Leo Allatius, Aloysius Andruzzi, Cristopher Peichich (în ediții

²³³ *Teologie dogmatică și morală despre taina Eucharistiei după invacătura bonilor credincioși dascăli, cu marturii din Sânta Scriptură, SS. Parinți și Tradania Biserici întărită, sub stepânirea Preanialțatului Împăratu al Romanilor Franciscu 2^{le}, cu benecuvântarea Mării Saale Domnului Domnu Joan Bobb, Vladicul Fagarașului, în Blaș la Mitropolie, 1802, voll. 1 in 4; Detto, Teologia dogmatică și morală despre taina Pocăianiei etc., etc., in Blaș, 1801, voll. 1 in 4; Theologia dogmatică de sacramentis etc., Valachice cum benedictione eiusdem, voll. 1 in 8; Detto, Tractatus de actibus humanis, pariter Valachice etc., ut supra, voll. 1 in 8; Detto, Tractatus de religione Valachice etc., voll. 1 in 8. Catalogus, f. 107 r-v. O altă lucrare consemnată este *Dogmatica theologia cum benedictione Excellentiss. D. Babb Episcopi Fogarasiensis, Blasiae, 1814, voll. 1 in 8. Catalogus, f. 97 r*. Primele două lucrări sunt repertoriare în Bianu, Hodoș, *Bibliografia românească veche*, tom II, sub numele lui Samuil Clain (434, nr. 648 și 430, nr. 637); probabil cea de-a treia este *Theologhie dogmatică și moralicească despre Taine preste tot*, cu același autor (*ibidem*, 429, nr. 634, dar formatul cărții consemnat în catalog nu corespunde); ultima lucrare, cu anul consemnat în mod eronat, este *Teologhie dogmatică*, tradusă de D. Caian și alții, apărută în trei volume între 1804 și 1811 (*ibidem*, 452-453, nr. 675); cea de-a patra și cea de-a cincea lucrare sunt mai greu de identificat după titlul consemnat în catalog.*

²³⁴ *Bellarmini Roberti Politiani e S. Jesu S. R. E. Cardinalis, Disputationum de controversiis Christianae fidei adversus huius temporis haereticos quatuor tomis comprehensarum etc., Coloniae Agrippinae, MDCXXIIX, vel si bene erit 1628 etc., voll. 1 in foll. Catalogus, f. 94 r; Sydney Smith, „St. Robert Francis Romulus Bellarmine”, în *The Catholic Encyclopedia*, vol. 2 (New York: Robert Appleton Company, 1907), accesat în 3.09.2022, <http://www.newadvent.org/cathen/02411d.htm>.*

²³⁵ *Bosuet Benigni, Doctrinae Catholicae de argumentis controversis, Viennae Austriae, 1753, voll. 1 in folio. Catalogus, f. 94 v.*

²³⁶ *Caryophili Mathei, Refutatio pseudo-Christianae catechesis editae a Zacharia Gergano Graeco, Romae, 1631, opus mancum, voll. 1 in 4°; Detto, alia duo exemplaria, ubi blasphemiae continentur, Romae, 1631, voll. 1 in 4°. Ibidem, f. 95 r.*

²³⁷ *Arcudii Petri, De Purgatorio igne adversus Barlaam, Romae, 1637, voll. 1 in 4°*. Sunt consemnate și ediții ulterioare ale lucrărilor sale: *Detto, aliud exemplar, adiecto in fine Concilio provinciali Albani, Romae, 1706, voll. 1 in 4°; Detto, Utrum detur Purgatorium, et an illud sit per ignem, Romae, 1717, voll. 1 in 4°*, și un exemplar din *De Purgatorio igne „defectus, lacerati et putridi, supra thecam”*. Cu numele *Corcyraei Arcudii*, este consemnată o altă lucrare a sa: *Opuscula theologica aurea de processione Spiritus S., Romae, 1670, voll. 1 in 4°*, din care mai existau și alte două exemplare. *Catalogus, f. 93 v, 96 r*. Despre el: Gregorio Mykoliw, „Arcudio, Pietro”, în *Dizionario Biografico degli Italiani*, vol. 4 (Rome: Istituto dell’Enciclopedia Italiana, 1962), accesat în 3.09.2022, [https://www.treccani.it/enciclopedia/pietro-arcudio_\(Dizionario-Biografico\)](https://www.treccani.it/enciclopedia/pietro-arcudio_(Dizionario-Biografico)); Nikolaos E. Karapidakis, „*Latinitas or Romanitas Nostra: Latin Culture in the Ionian Islands under the Venetian Domination (Fifteenth-Nineteenth Centuries)*”, în Ioannis Deligiannis et al., ed., *Post-Byzantine Latinitas: Latin in Post-Byzantine Scholarship (15th-19th Centuries)* (Turnhout: Brepols, 2020), 112.

apărute la Trnava)²³⁸, ori Gennadios Scholarios, din perioada în care acesta era adept al unirii de la Florența²³⁹, ale celor greco-catolici, precum ediția latină a *Florii adevărului*, tipărită la Viena²⁴⁰, sau disertația doctorală a ruteanului Mihail Szavnicki, alumn al Seminarului Sancta Barbara din Viena și candidat, mai târziu, la scaunul episcopal al diecezei de Oradea²⁴¹, dar nu lipsesc nici lucrări reprezentative ale unor teologi protestanți, precum Philip Melanchthon, în ediții din secolul al XVI-lea²⁴². Fără a se încadra neapărat în categoria textelor polemice, merită totuși amintită lucrarea pastorului reformat maghiar Albert Szenczi Molnár²⁴³. Dintre lucrările autorilor răsăriteni, sunt consemnate cele publicate în

²³⁸ [*Allatii Leonis*], *Vindiciae Synodi Ephesinae et Cyrilli de processione Spiritus Sancti, Romae, 1661, voll. 1 in 8°; Detto, Graeciae Orthodoxae de processione Spiritus Sancti, et aliis nunc primum in Latinum luci datae, Romae, 1692, t. 2, voll. 2, volluminis primi duo exemplaria in 4°*. Mai sunt menționate și alte două titluri: *Allatii Leonis, De utriusque Ecclesiae consensu in dogmate de Purgatorio igne, et Christophori Peichich veritatis speculum, et alii theologici defectus, lacerati et putridi in cruda, supra thecam* (acesta este consemnat și cu alte două exemplare, în ediția apărută la Roma, în 1655); *Leonis Allatii de processione Spiritus Sancti Enchiridion Graece, Romae, 1658, voll. 1 in 8. Catalogus*, f. 92 r-v, 101 v, 109 r. Despre el: Domenico Musti, „Allacci Leone”, în *Dizionario Biografico degli Italiani*, vol. 2 (Roma: Istituto dell'Enciclopedia Italiana, 1960), accesat în 3.09.2022, [https://www.treccani.it/enciclopedia/leone-allacci_\(Dizionario-Biografico\)](https://www.treccani.it/enciclopedia/leone-allacci_(Dizionario-Biografico)). *Cyprii Aloysii, Consensus tum Graecorum tum Latinorum PP. de processione Spiritus S. contra Dositheum [Patriarcham Hierosolymitanum], Romae, 1716, voll. 1 in 4°, exemplaria duo. Catalogus*, f. 96 r-v; James Strong, John McClintock, *The Cyclopedia of Biblical, Theological, and Ecclesiastical Literature* (New York, 1880), s.v. „Andruzzi, Luigi”, accesat în 3.09.2022, <https://www.biblicalcyclopedia.com/A/andruzzi-luigi.html>. *Peichich Christophori Miss. Apost., Speculum veritatis inter Orientalem et Occidentalem Ecclesiam refulgens, compositum olim Illirice per eundem etc., nunc demum hac tertia impressione per eundem authorem a mendis typographicis vindicatum et locupletatum est. Tyrnaviae, 1730, in 8 minori; Detto, Concordia Orthodoxorum PP. orientarium et occidentalium in eadem veritate de Spiritus Sancti processione ab utroque ex commentariis Genadii Patriarchae Constantinopolitani excerpta etc., Tyrnaviae, 1730] reliquum est corosum. Voll. 1 in 8 supra thecam; Catalogus*, f. 103 v. Pentru el, vezi James F. Clarke, „Serbia and the Bulgarian Revival (1762-1872)”, *ASEER* 4, 3-4 (1945): 143.

²³⁹ *Gennadii Scholarii Patriarchae Constantinopolitani, Defensio quinque capitum quae in S. aecumenica Synodo Florentino continentur, Fabio Senensi interprete, Romae, 1637, voll. 1 in 8, supra thecam. Catalogus*, f. 98 v.

²⁴⁰ *Flosculus veritatis de Ecclesiarum unione ex variis Orientalis Ecclesiae libris, studio et opera RR. PP. Ord. S. Basilii Magni Balasfalvensium, prius Valachico idiomate collectas et typis Balasfalvae datus, nunc vero eorum dum opera in Latinum vertus. Viennae Austriae, 1752, duorum fors filerorum in 4. Exemplaria duo latina. Ibidem*, f. 97 v-98 r.

²⁴¹ *Dissertationes de schismate Graecorum ex historia Natalis Alexandri, Viennae, 1780, voll. 1 in 8°. Ibidem*, f. 97 r. Disertația doctorală a acestuia i-a fost dedicată reginei Maria Tereza. Vezi https://archive.org/details/bub_gb_KdyavQYt3YC/page/n3/mode/2up; *Șematismul Veneratului Cler al Archidiecezei Metropolitane Greco-Catolice Române de Alba Iulia și Făgăraș pre Anul Domnului 1900 de la Sânta Unire 200* (Blaș, 1900), 54.

²⁴² *Melanchthoni Philippi Loci praecipui theologici cum appendice disputationum de coniugio et definitionibus theologicis, Vittebergae, 1560, voll. 1 in 8; Detto, Loci communes theologici etc., Lipsiae, 1546, voll. 1 in 8, supra thecam. Catalogus*, f. 102 r-v.

²⁴³ *Molnar Alberti Eruditio in Religione Reformata ex opera Latino Calvinii in Hungaricae transposita, Hannoviae, 1624, voll. 1 in 4, supra thecam. Ibidem*, f. 102 v.

limba română în tipografia din spațiul extracarpatic: cartea de polemică anticatolică tradusă din greacă în limba română și tipărită de Antim Ivireanul²⁴⁴ și cea de polemică antiunionistă tradusă din aceeași limbă și tipărită de episcopul Iosif al Argeșului²⁴⁵.

Existau și numeroase texte în manuscris, între care cel al unui manuscris teologic românesc redactat de Samuil Micu la Viena²⁴⁶, un tratat general despre sacramente și taina Botezului și un altul despre misterul Sfintei Treimi, ambele scrise de prepozitul Ștefan Pop²⁴⁷, și mai multe manuscrise redactate în timpul studiilor de viitorul prim episcop greco-catolic al diecezei Făgărașului, Ioan Pataki²⁴⁸.

Secțiunea *Varia* cuprinde o diversitate de lucrări, de la scrisori pastorale, calendare și catehisme la texte teologice, care includ și câteva manuscrise ale traducerilor lui Samuil Micu²⁴⁹, manuale, lucrări cu caracter protoștiințific și de

²⁴⁴ *Carte seu lumină cu drepte dovede din dogmele Bisericii Reseritului asupra desbinari popistasilor discoperita shi asediata de pre inviatiul Ieromonachu Peloponesenului etc., anul de la mantuire lumii 1699, voll. 1 in 8° minori, exemplaria tria. Ibidem, f. 95 r.*

²⁴⁵ *Athanasie de la Paros etc., Aretare seu adunare pre scurt a domnudeestilor dogme ale credintiei, shi Intrebarile cu respunsurile quele theologicesi a Santului Athanasie quelui Mare, shi Istoria pentru imparechierie despre purcedere pre Santului Duh a preinceleptului Archiepiscop al Novgorodiei Theophan Procopowits, shi Cuvent pentru purcedere pre Santului Duh al pre inteleptului intru Ieromonachi Macarie Mahri etc., in s. Monastire a Nemcului, la anul 1816, februarie 19 etc. Ibidem, f. 93 v.* Aceasta este cartea care a determinat publicarea, la Blaj, a celei de-a doua ediții a *Florii Adevărului* însoțită de *Păstoriceasca poslanie sau dogmatica învățatură a Bisericii Răsăritului*, a episcopului Petru Pavel Aaron (Ioan Bianu, Nerva Hodoș, Dan Simonescu, *Bibliografia românească veche*, tom III, 1809-1830 (București, 1912-1936), 141-146, nr. 906; N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. VIII, *Revoluționarii*, ed. Georgeta Filitti (București: Editura Enciclopedică, 2006), 179).

²⁴⁶ *Klein Samuelis Ord. S. Basilii Magni in Monasterio SS. Trinitatis Balasfalvensi, manuscriptum theologicum Valachice, Viennae scriptum 1781, voll. 1, tom primus in 4, supra thecam. Catalogus, f. 101 r.* Probabil este vorba despre manuscrisul cu titlul *Theologhie sau cuvântare de Dumnezeu. Acum întâiu așezată și scrisă în limba românească de ieromonahul Samoil Clain de la Sad, din Mănăstirea Sfintei Troiță din Blajiu. În Viena, 1781. De descoperirea dumnezăiască*. Tomul I, BARFCN, ms. rom. 65, apud Chindriș, Iacob, *Samuil Micu în mărturie*, 23.

²⁴⁷ *Papp Stephani Praepositi Monasterii SS. Trinitatis Balasfalvensis tractatus de sacramentis in genere et de Bapt. conscriptus propria manu in 4 supra thecam; Detto, de Mysterio SS. Trinitatis utrumque manuscriptum Valachicum in 4 supra thecam. Ibidem, f. 103 r-v.* Cel dintâi este amintit și de Nicolae Comșa în medalionul biografic consacrat autorului. Nicolae Comșa, Teodor Seiceanu, *Dascălii Blajului, 1754-1948* (București, Demiurg, 1994), 31.

²⁴⁸ *Pataki Ioannis Constantini manuscriptum de beatitudine at actibus humanis in primam partem 2um Divis Thomae, disputationes scholasticae scriptae Romae, sub R. P. Oliva Hispano, in Collegio Romano, 1708, 30 Ianuarii, voll. 1, in 8, supra thecam; Detto, Collegii Apolinarii alumni, Romae, 1709, tractatus de incarnatione, vol. 1, in 8, supra thecam; Tractatus de virtutibus theologicis manuscriptum, sub admodum R. D. Oliva Hispano a Patre Ioanne Constantino Pataki Collegii Apolinarii, Romae alumno, 1706, voll. 1, in 4, supra thecam. Catalogus, f. 103 v, 108 r.* Vezi și Chindriș, „Secolele Bibliiei de la Blaj”, 233, nota 45.

²⁴⁹ [*Klein Samuelis*] *Basilii Magni Caesareae Capadociae Archi-Eppi tomus primus in Valachicum transpositus, manuscriptus item tomus sextus, voll. 2 in 4 supra thecam; Detto, Variorum tomus*

popularizare²⁵⁰ și chiar opere cu literare sau cu asemenea valențe, precum *Confesiunile* Sfântului Augustin (într-o ediție apărută la Veneția, în 1753, și o alta la Trnava, în 1740)²⁵¹, *Metamorfozele*, *Tristele* și *Ponticele* lui Ovidiu²⁵², ori *Noapțile atice* ale lui Aulus Gellius, într-o ediție din secolul al XVI-lea²⁵³, care atestau diversificarea gustului pentru lectură al donatorilor. Cea mai insolită mențiune privește însă un volum de manuscrise tibetane, pentru care nu se dau detalii²⁵⁴.

În ultima secțiune, păstrată doar fragmentar, predomină cărțile în limba italiană, deloc surprinzător dacă ținem seama de contactele mai strânse cu acest spațiu ale elitei greco-catolice, cu deosebire în perioada studiilor superioare. Atrag atenția câteva dintre titlurile consemnate, precum operele cardinalului Pietro Bembo (într-o ediție venețiană din 1729)²⁵⁵, cele ale lui Paolo Segneri (în mai multe ediții italiene)²⁵⁶, ori ale lui Jacques-Bénigne Bossuet (într-o ediție

quartus, manuscriptus Valachice, voll. 1 in 4, supra thecam. Un alt manuscris, descris mai succint (*Variorum tomus primus manuscriptum Valachicum, Viennae Austriae, 1769, voll. 1 in 4 supra thecam*) era similar, cu siguranță, celorlalte. Tot aici, mai sunt consemnate alte două manuscrise ale aceluiași autor: *De rîndul shi de urmare poruncilor Domnului 19 întrebări, fore inceputu shi sfarshit manuscriptu, voll. 1 in 4 supra thecam*; *Epistola de ieiuniis Ecclesiae Graecae orientalis ex lingua Daco-Romana in Latinam traducta manuscripta, voll. 1 in 4 supra thecam. Catalogus, f. 113 r.* Ultimul manuscris a fost publicat sub titlul *Dissertatio de jejuniis Graecae Orientalis Ecclesiae* (Viena, 1782). Chindriș, Iacob, *Samuil Micu în mărturie*, 20.

²⁵⁰ *Indreptare catra Aritmetica inteia parte, alcatuita de Giorgie Siscai [sic!] director scolelor romanesti, in Blas, 1785, voll. 1, in 8. Catalogus, f. 112 v. Invacitura despre fire locustelor quelor umblatore shi despre prapadire lor, intru deosabitele lor prefaceri shi impedicari intemeiata etc., Sibiiu, la Mart. Hochmester, 1828, voll. 1 in 8, exemplar viginti, supra thecam; Neistetter Michaelis, Cuventu pe scurtu despre oluire versatului de vaca spre intarire inimi pentru toti parintii dein Ardelu etc., Sibiiu, la Jos. Barth, 1804, voll. 1 in 8, supra thecam. Ibidem, f. 112 v, 114 r.*

²⁵¹ *Ibidem*, f. 109 v.

²⁵² *Ovidii Nasonis Metamorphoseon libri 15 expurgati et explanati cum appendice de Diis et Haeroibus, authore Josepho Juvencio S. Jesu, Venetiis, 1745, apud Nicolaum Pezana, voll. 1 in 8 minori; Detto, Metamorphoseon librorum 15, voll. secundum, item voll. tertium, cont. Fastorum 6 libros, Tristium lib. 5. Item Epistolarum ex Ponto, libr. 4, Vindobonae, typ. Josephi Vinc. Degen, 1803, voll. 2, in 8 minori.* O altă lucrare consemnată avusese clare rosturi didactice: *Detto, Epistolae Haeroidum ab omni obscaenitate purgatae, cum annotationibus et interpretatione ad usum scholarum S. Jesu Tyrnaviae, typ. Academicis S. Jesu, 1760, voll. 1 in 8 minori. Ibidem, f. 114 r-v.*

²⁵³ *Gellii, luculentissimi scriptoris, Noctes Atticae continentes mores etc., Coloniae, 1537, voll. 1 in 8. Ibidem, f. 117 r.*

²⁵⁴ *Manuscriptura Tibethana, voll. 1 in 8, supra thecam. Ibidem, f. 113 v.*

²⁵⁵ *Bembo Opere del Cardinale Bembo tute in un corpo unite, tomo primo continente l'Istoria Veneziana Latino e Volgare etc., in Venezia, 1729, tomo secundo continente le prose, gli Asolani e le rime cum varie scripture ed illustrazioni etc., voll. primum in foll. Voll. secundum, tomo terzio, continente le letture volgari guitovi indici copiosi etc., tom 4us continente brevi scritti a nome di Lione X, le Lettere famigliari, i tre Dialoghi, il trattato della imitazione e i Versi latini etc., in Venezia, 1729, presso Francesco Hertzhauser etc., in foll. Ibidem, f. 118 r.*

²⁵⁶ *Quaresimale di Paolo Segneri della Compagnia di Gesu, decimasesta impressione, in Bossano, 1742, per Antonio Remondini, voll. 1 in 4; Detto, Quaresimale, in Milano, 1789, presso Giuseppe Marcelli, vol. 1, in 4 minori; Detto, Il Cristiano instruito nella sua lege ragionamenti morali, in*

franceză și o alta italiană)²⁵⁷.

Analiza catalogului mănăstirii „Sfânta Treime” din Blaj necesită și câteva concluzii. Redactarea lui se încadrează proiectelor comparabile din epocă de organizare a bibliotecilor. Astfel, în perioada Luminilor, asemenea demersuri caracterizează activitatea bibliotecarului Imre Dániel, care l-a asistat pe episcopul Ignác Batthyány în proiectul de organizare a bibliotecii diecezane romano-catolice din Alba Iulia²⁵⁸, iar catalogul cărților cardinalului Christophor Migazzi, achiziționate în anul 1782 de același episcop, reflectă, prin structura sa, ca și inițiativele lui Dániel, dezbaterile contemporane legate de modelele de catalogare a cărților²⁵⁹. Constituind un instrument de identificare a acestora, adaptat curriculum-ului studiilor teologice, catalogul analizat aici a fost prima tentativă de organizare tematică a fondului de carte al bibliotecii monahale de la Blaj, ceea ce presupunea și un proiect de reorganizare a cunoașterii²⁶⁰. Din această perspectivă, este important ansamblul posibilităților de cunoaștere pe care biblioteca le oferea și în mai mică măsură interesul pentru anumite genuri de lectură specific principalilor donatori sau administratori care au contribuit la constituirea acestei bibliotecii²⁶¹. Astfel, caracterul de bibliotecă monahală explică prezența semnificativă a edițiilor și comentariilor biblice, ca și ponderile foarte

Venezia, 1707, presso Paulo Baglioni, voll. 1, part. 3, in 4; Detto, theca quarta, inferius [fila la care se face trimitere nu s-a păstrat]; *Il Confessore istruito operetta, data in luce da Paulo Segneri, in Venezia, 1692, voll. 1, in 16. Ibidem*, f. 118 v-119 r, 120 v.

²⁵⁷ *Recudí* [sic!] *des oraisons funebres prononées par feu messire Jacques Benigne Bossuet, nouvelle edition, a Paris, 1772, voll. 1, in 8 minori; La storia delle variazioni delle Chiese Protestanti di Monsignor Jacopo Benigno Bossuet, edizione seconda, tomo 1º, in Padova, 1733, voll. 1 in 8 minori; Detto, tomo terzo, voll. tertium etc. Ibidem*, f. 119 v.

²⁵⁸ Vezi detalii la Anreea Mârza, *Portretul unui iluminist ardelean. Bibliotecarul Imre Dániel (1754-1804)* (Cluj-Napoca: Mega, 2020), 74-89.

²⁵⁹ Acesta este structurat în trei mari categorii: științe eclesiastice (*S. Biblia, Testamenta, Evangelia, Epistolae Apostol. etc.; Scripturae S. Interpretes, Theologi Dogmatici, Scholastici etc.; Patres, Scriptores Ecclesiastici etc.; Concilia, Canones, Canonum et Juris Interpretes etc.; Theologi Morum, Ascetici, Concionatores, Catechistae etc.*), istorie (*Historia Sacra; Ritus Ecclesiastici; Historia Profana; Historia Rei Literariae*) și științe profane (*Philosophi, Philologi, Medici etc.; Oratores, Poetae etc. qui dicuntur Humanistae*). Ileana Dârja, ed., *Fondul Migazzi. Surse documentare*, vol. I-II. *Catalogul cărților Cardinalului Christophor Migazzi. Indexul tipăriturilor migazziene* (Alba Iulia, 1998), 16, 39-246.

²⁶⁰ Vezi definiția catalogului, înțeles ca distinct de alte liste de cărți, utilizată de István Monok, în *Les bibliothèques et la lecture dans le bassin de Carpates, 1526-1750* (Paris: Honoré Champion, 2011), 44. Despre problema reorganizării curriculum-ului și a bibliotecilor din perspectiva modificării modelelor cunoașterii, vezi Peter Burke, *O istorie socială a cunoașterii. De la Gutenberg la Diderot* (Iași: Institutul European, 2004), 145-170.

²⁶¹ În afara contribuțiilor deja citate referitoare la bibliotecile episcopilor Ioan Pataki și Inochentie Micu-Klein, mai poate fi amintit și articolul mai vechi prin care Magdalena Tampa a încercat o primă reconstituire a cărților ce aparținuseră sau fuseseră achiziționate de episcopul Grigore Maior („Din nou despre începuturile Bibliotecii de la Blaj. Cărți și posesori: Grigore Maior”, *BCV* (1981): 93-105).

importante ocupate de lucrările predicatorilor, patristică, literatura de controversă. Alături de acestea, erau foarte bine reprezentate cărțile de istorie laică și ecleziastică și cele de drept laic, ecleziastic și canonic, fapt ce reflectă relevanța acestora pentru activitatea culturală a membrilor ordinului basilian, dar și pentru definirea identității confesionale a Bisericii Greco-Catolice. Genurile care ilustrează tendințele de înnoire erau, pe de o parte, teologia practică, pe de altă parte, lucrările aparținând disciplinelor laice – dicționare, cărți de gramatică și inițiere în studiul limbilor (latină, greacă și germană, în principal, dar și ebraică sau italiană), matematică, fizică, filosofie, a căror importanță era în creștere în sistemul de învățământ din perioada reformismului. În ansamblu, poate fi remarcat caracterul practic al proiectului de reorganizare a bibliotecii, pentru a corespunde necesităților învățământului, acest fapt explicând (fără a și justifica îndeajuns) interesul mai redus pentru descrierea și conservarea manuscriselor și a cărților mai vechi, îndeosebi a celor slavone. Datorită dimensiunilor fondului de carte, nu am putut realiza și identificarea, printr-o investigație aprofundată, a ceea ce s-a păstrat până astăzi dintre volumele înregistrate în catalog. Pentru păstrarea autenticității, am preferat redarea titlurilor cu respectarea particularităților lingvistice ale documentului, care, în cazul celor în limba română, probează începutul tendinței de utilizare a alfabetului de tranziție.